

REPUBLIKA SRBIJA
MINISTARSTVO ZA RAD, ZAPOSŁJAVANJE
BORAČKA I SOCIJALNA PITANJA
*Sektor za antidiskriminacionu politiku
i unapredjenje rodne ravnopravnosti*
30. avgust 2019. godine
Beograd
Nemanjina 22-26

U skladu sa odredbama člana 77. Zakona o državnoj upravi („Službeni glasnik RS“, br. 79/05, 101/07, 95/10, 99/14, 47/18 i 30/18 – dr. zakon) i čl. 31. i 32. Zakona o planskom sistemu („Službeni glasnik RS“, broj 30/18), Ministarstvo za rad zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja objavljuje:

**ANALIZU EFEKATA, ODNOSNO POLAZNE OSNOVE
ZA IZRADU NOVE STRATEGIJE PREVENCIJE I ZAŠTITE
OD DISKRIMINACIJE 2020–2025.**

1. UVOD

Donošenjem Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period 2014-2018. godine (2013), Srbija je pokazala opredeljenost za sistemsku izgradnju institucionalnog okvira i unapređenje mehanizama borbe protiv diskriminacije. U Strategiji su formulisane ideje, opredeljenja i planirani ishodi javnih politika u oblasti borbe protiv diskriminacije.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije je krovni strateški dokument u oblasti politike antidiskriminacije u Srbiji. Izradom ove strategije ispunjena je prva preporuka Poverenika za zaštitu ravnopravnosti iz Godišnjeg izveštaja za 2011. godinu, a Strategiju je na predlog Kancelarije za ljudska i manjinska prava, usvojila Vlada 13. juna 2013. godine, za period 2013–2018. godine. Ovaj strateški dokument predstavlja suštinski deo Akcionog plana za Pregovaračko poglavlje 23. u procesu pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji.

Cilj Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije jeste poštovanje ustavnog načela jednakosti i zabrane diskriminacije, posebno u odnosu na osetljive društvene grupe i to: nacionalne manjine, žene, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, starije osobe, deca, izbeglice, interno raseljena lica i druge ugrožene migrantske grupe, verska pripadnost i lica čije zdravstveno stanje može biti osnov diskriminacije.

Akcionni plan za primenu Strategije (2014) koncipiran je prema oblastima, odnosno, resorima, jer kao operativni dokument treba da omogući praćenje realizacije strateških mera u odnosu na nadležnosti zaduženih resora. U Akcionom planu detaljno su razrađene strateške mere u pojedinim oblastima, čime je obezbeđeno da državni organi imaju lakši pregled mera i aktivnosti za koje su odgovorni ili učestvuju u njihovom sprovođenju.

Vlada je obrazovala Savet za praćenje realizacije Akcionog plana (2015) sa zadatkom da prati napredak u izvršenju mera, sprovođenju aktivnosti, poštovanju predviđenih rokova i da blagovremeno upozorava na izazove u izvršenju mera u okviru realizacije Akcionog plana.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije i Akcioni plan za njenu primenu imaju instrumente i mehanizam primene i upravljanja, koje je uspostavila Kancelarija za ljudska i manjinska prava. Upravljanje primenom strategija i akcionih planova u vreme donošenja ovih dokumenata nije bilo rasprostranjeno u Srbiji, pa čini primer dobre prakse u sprovođenju javnih politika. Tokom praćenja realizacije Akcionog plana Kancelarija za ljudska i manjinska prava koordinisala je izradom, prikupljanjem i sistematizacijom kvartalnih izveštaja.

Pripremom za donošenje novog strateškog dokumenta kao i njegovom izradom koordinira Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Ekspertsku i tehničku podršku u izradi Polaznih osnova Ministarstvu pružaju Tim Ujedinjenih nacija za ljudska prava u Srbiji i Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije.

2. METODOLOGIJA

Polazne osnove za izradu nove Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije i pripadajućeg Akcionog plana sačinjene su pod koordinacijom Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Tim UN za ljudska prava/OHCHR i Kancelarija za ljudska i manjinska prava organizovali su izradu Analize primene Strategije (2017), a tokom 2018. godine formiran je tim stručnjaka za izradu Polaznih osnova.

U okviru izrade Polaznih osnova, 16. oktobra 2018. godine, održan je sastanak sa organizacijama civilnog društva koje se bave ljudskim pravima, prevencijom i zaštitom od diskriminacije, na kome su predstavljeni rezultati analize primene Strategije i Akcionog plana. Predmet diskusije bili su struktura i sadržaj novog strateškog dokumenta, kao i planiranje pripremnih koraka u njegovoj izradi.

Od organizacija civilnog društva, na osnovu pripremljenog upitnika, pribavljeni su predlozi u vezi sa pravcima razvoja, oblastima delovanja, merama i strukturom novog strateškog dokumenta. Na osnovu pribavljenih mišljenja organizacija civilnog društva, rezultata analize primene Strategije i Akcionog plana, kao i korišćenjem drugih dostupnih izvora, izrađen je ovaj dokument koji treba da posluži kao okvir za izradu nove Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije.

U skladu sa zajedničkim stavom da se novi strateški dokument koncipira po oblastima, ovaj dokument sadrži: kratke opise stanja i predloge pravaca delovanja po oblastima završne zaključke i predloge; predloge naziva, broja i strukture oblasti prevencije i zaštite od diskriminacije i predlog strukture akcionog plana.

Postojećem nacrtu Polaznih osnova biće pridodata, u toku rada na tekstu samog strateškog dokumenta, analiza koja povezuje oblasti pokrivene Strategijom, preporuke dobijene od Mehanizama Ujedinjenih nacija za ljudska prava i Ciljeve održivog razvoja.

Imajući u vidu to da Strategija u odnosu na koju je izrađen nacrt Polaznih osnova treba da pokrije period do projektovanog vremena pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji (2025.), predlaže se da se posebno ima na umu to da Strategija ima cilj potpunog usaglašavanja sa standardima i tekovinama Evropske unije u kontekstu ljudskih prava i zabrane diskriminacije, oslanjajući se i na standarde iz okrilja Ujedinjenih nacija, koje uvažava i pravo Evropske unije.

3. NALAZI I PREDLOZI ZA UNAPREĐENJA PO OBLASTIMA

3.1. Javna uprava i pravosuđe

3.1.1. Kratak opis stanja

Postupanje pred organima javne vlasti predstavlja jednu od najčešćih oblasti u kojima dolazi do diskriminacije u Republici Srbiji. Poslednjih godina pred Poverenikom za zaštitu

ravnopravnosti postupanje pred organima javne vlasti nalazi se u samom vrhu prema broju pritužbi (odmah iza diskriminacije u postupku zapošljavanja ili na poslu). Tako je 2014. godine Povereniku podneto ukupno 111 pritužbi u ovoj oblasti (16,7%), 2015. godine taj broj je porastao na 185 pritužbi ili 23,2%, isto kao i 2016. godine, da bi 2017. godine udeo ovih predstavi i dalje bio visok i iznosio 21,4% od ukupnog broja pristiglih predstavi. Takođe, Poverenik često preporučuje organima vlasti mere za ostvarivanje ravnopravnosti kako bi se unapredio rad organa javne uprave, kao i potrebu preduzimanja posebnih mera kojima se obezbeđuje puna ravnopravnost.

Posebno treba pozdraviti Izmene i dopune Zakona o državnim službenicima¹ iz 2018. godine, kojima se uvodi veća transparentnost u postupak donošenja propisa, kao i obezbeđenje većeg učešća javnosti u toku pripreme nacrt propisa. Drugim rečima, omogućava se veće učešće OCD u procesu donošenja propisa na republičkom i lokalnom nivou, od najranije faze njihove pripreme, te je važno ove odredbe dosledno sprovesti u praksi.

Žene nisu dovoljno zastupljene u političkom i javnom životu Srbije, iako su značajni pomoci učinjeni na republičkom nivou. Međutim, na regionalnom i lokalnom nivou vlasti situacija je bitno drugačija. Tako postoji velika razlika u učešću žena i muškaraca na najvišoj poziciji u opštinama/gradovima, na poziciji predsednika opštine, odnosno gradonačelnika.² Tako ima svega 7,1% predsednica opština/gradonačelnica, 14% predsednica skupštine opštine/grada, 17,1% zamenica predsednika opština/gradonačelnika, kao i 24% zamenica predsednika skupštine opštine/grada.³ Na osnovu člana 39. stav 4. Zakona o rodnoj ravnopravnosti u organima jedinica lokalne samouprave organizuje se stalno radno telo za rodnu ravnopravnost. U praksi nema standardizovane procedure i forme za obrazovanje ovog tela, a veliki broj njih nije stalnog karaktera.⁴ Takođe, približno polovina nije osnovala telo koje se isključivo bavi pitanjem rodne ravnopravnosti. Posebno treba naglasiti i da je položaj žena iz višestruko marginalizovanih grupa lošiji i u poređenju sa ženama iz opšte populacije i u poređenju sa muškarcima iz njihovih društvenih grupa.

Iako se broj lica bez dokumenata poslednjih godina značajno smanjio, i dalje postoje oni koji nisu uspeali da pribave potrebne dokumente ili da prijave prebivalište. Štaviše, njihov broj mogao bi ponovo da se poveća, s obzirom na to da deca čiji su roditelji bez dokumenata i dalje ne mogu da se upišu u matičnu knjigu rođenih da dobiju ime odmah po rođenju. Opasnost od apatridije vidno je veća među Romima raseljenim sa Kosova. Postupak prijave prebivališta može biti složen i ima nesrazmeran uticaj na siromašne, Rome, kao i na interno raseljena lica sa Kosova, kojima je formalno prebivalište i dalje prijavljeno u mestu u kome nisu boravili godinama i u koje ne nameravaju ili ne mogu da se vrate.⁵

Predstavnici nacionalnih manjina još uvek u potpunosti ne ostvaruju pravo na upotrebu svog maternjeg jezika u upravnim postupcima i komunikaciji sa organima javne vlasti. Razloge treba tražiti u tome što pripadnici nacionalnih manjina ne poznaju dovoljno svoja prava, a postoji i nedovoljna obučenosť službenika u jedinicama lokalnih samouprava.⁶ Takođe, nema ni dovoljne zastupljenosti nacionalnih manjina i pripadnika drugih osetljivih grupa u strukturi organa javne uprave, a posebne mere se nedosledno i sporadično sprovode. Predstavnici organa javne vlasti u velikom procentu smatraju da pripadnici manjina imaju veća prava od većinskog stanovništva, te da

¹ "Službeni glasnik RS", broj 95/18

² Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Rodna ravnopravnost u jedinicama lokalne samouprave, Beograd, novembar 2017, str. 7.

³ Isto, str. 7, 8.

⁴ Isto, str. 13.

⁵ Savet za ljudska prava, Trideset prvo zasedanje, Unapređenje i zaštita svih ljudskih prava, građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na razvoj, izveštaj specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje, kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju u ovom kontekstu o poseti Srbiji i Kosovu, preliminarna redigovana verzija, Unofficial translation based on the advance edited version of the report, 26. februar 2016. godine, dostupno na https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/A_HRC_31_54_Add.2_Unofficial_translation_SerbianAEV.pdf, 40.

⁶ Informacija o službenoj upotrebi jezika nacionalnih manjina u upravama jedinica lokalne samouprave u centralnoj Srbiji, Kancelarija za ljudska i manjinska prava, http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/nacionalne_manjine_1/Uпотреба_jezika.pdf

deklarativno slaganje s posebnim merama ne predstavlja koherentan sistem stavova, već da koegzistira s negativnim stavom prema ostvarivanju prava pripadnika manjina.⁷

U poslednjih pet godina doneti su propisi u oblasti pravosuđa kojima je načinjen pomak u normativnom uređenju pitanja relevantnih za prevenciju i zaštitu od diskriminacije. U ovom delu razlikuju se dve grupe propisa: oni koji određuju nadležnost za rešavanje diskriminacionih predmeta, kao i oni koji unapređuju procesni položaj svih građana ili pripadnika pojedinih osetljivih grupa. Međutim, pojedini zakoni sadrže diskriminatorska rešenja. Takođe je važno pomenuti da je nakon skoro dve decenije donet Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, koji ima veliki antidiskriminacioni normativni kapacitet u odnosu na pristup i dostupnost pravdi pripadnika osetljivih grupa. Jedno od osnovnih načela zakona jeste jednaka dostupnost prava na besplatnu pravnu pomoć, bez diskriminacije pružaoca, tražioca i korisnika, i omogućavanje pristupa objektima u kojima se ona pruža. Korisnik prava na besplatnu pravnu pomoć je svako lice koje je korisnik novčane pomoći, ili bez izbora na materijalno stanje pojedine kategorije lica poput deteta o čijem se pravu, obavezi ili interesu odlučuje u postuku pred sudom, ili detetu koje je zaštićeno uslugom smeštaja u sistemu socijalne zaštite ili mu je prestala usluga smeštaja, licu prema kome se vodi postupak delimičnog ili potpunog lišenja ili vraćanja poslovne sposobnosti, licu koje ostvaruje zaštitu od nasilja u porodici, tražiocu azila, osobi sa invaliditetom, odraslim i starim licima koja su bez sopsptvenog pristanka smeštena u ustanovu socijalne zaštite, kao i licu koje je pogođeno postupkom prinudnog iseljenja i preseljenja. Loše rešenje je što okosnicu pružanja besplatne pravne pomoći pružaju advokati i službe pravne pomoći u jedinicima lokalne samouprave, koje i dalje postoje u svega 1/4 opština u Republici Srbiji. OCD, koje imaju veliko iskustvo u pružanju besplatne pravne pomoći, imaju to pravo samo u oblasti azila i diskriminacije, a i tada ovu pomoć mogu pružati samo advokati koje OCD angažuje.

U Srbiji je teško dati ocenu jurisprudencije o zabrani diskriminacije jer nema jedinstvenog i centralizovanog sistema za praćenje funkcionisanja sistema pravne zaštite od diskriminacije. Veliki broj sudova ne vodi ove predmete pod rubrikom diskriminacija, već najčešće pod radnim sporom, zlostavljanjem na radu, ili nekom drugom rubrikom, što otežava uvid u presude, a time i ocenu primene mehanizama za zaštitu od diskriminacije i njihovim efektima. Međutim, ono što se sa sigurnošću može konstatovati jeste da broj slučajeva koji su pred sudom ne odgovara broju diskriminacionih slučajeva u praksi, koji ukazuju na rasprostranjenost diskriminacije. Iako je poseban antidiskriminacioni postupak uveden stupanjem na snagu Zakona o zabrani diskriminacije, do danas još uvek nije razvijena solidna praksa u ovoj oblasti.⁸ Razloge treba tražiti u još uvek nedovoljnoj primeni antidiskriminacionih zakona, nedostatku kapaciteta i nedovoljnom razumevanju ovog fenomena od strane tužioca, sudija i advokata. Treba pomenuti i da je sudska građanska zaštita od diskriminacije regulisana u tri zakona: Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, koji nisu usaglašeni.

Određeni pregled prakse daje analiza strateških parnica koje je pokrenuo Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Do septembra 2018. godine Poverenik za zaštitu ravnopravnosti pokrenuo je 17 strateških parnica i većina njih je pravnosnažno okončana.⁹ Od ovog broja, najveći broj tužbi je podneto zbog diskriminacije na osnovu pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini, a potom zbog diskriminacije na osnovu pola i seksualne orijentacije.¹⁰ Analiza ovih predmeta pokazuje da se kao

⁷ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Istraživanje odnosa predstavnika organa javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji, 2014, str. 61, dostupno na http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/Odnos_predstavnika_javne_vlasti_prema_diskriminaciji_u_Srbiji.pdf

⁸ Više o dosadašnjoj sudskoj praksi videti u Mario Reljanović, *Studija o primeni Zakona o zabrani diskriminacije u Srbiji*, YUCOM, Beograd, 2017, dostupno na <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/03/Studija-o-primeni-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-u-Srbiji-Mario-Reljanovic.pdf>

⁹ Do januara 2018. okončano je sedam parnica u korist Poverenika, dok je u jednom postupku sud usvojio tužbeni zahtev, ali je tuženi izjavio žalbu na presudu, pa ona još uvek nije pravnosnažna. Videti Redovan izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2017. godinu, 15. mart 2018, str. 169.

¹⁰ Od ovog broja, 7 parnica je pravnosnažno okončano u korist Poverenika, u 2 predmeta je odbijen tužbeni zahtev Poverenika, u 2 predmeta je povučena tužba jer je diskriminator otklonio povredu (u jednom predmetu je ukinuta spor-

sporna pojavljuju pitanja prebacivanja tereta dokazivanja, dokazivanja posredne diskriminacije, određenje pojma posebnih mera, kao i razgraničenje uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja i slobode izražavanja. Do danas je Poverenik za zaštitu ravnopravnosti podneo i 17 krivičnih prijava. Najveći broj krivičnih prijava odnosi na Rome i pripadnike LGBT populacije. Takođe, analiza pokazuje da je najveći broj sumnji u postojanje krivičnog dela izražen za izjave koje su date u medijima ili za komentare na vesti objavljene na internet portalima. Posebno zabrinjava činjenica da je u malom broju predmeta tužilaštvo obavestilo Poverenika o preduzetim radnjama. Dalje, u većem broju slučajeva krivična prijava je odbačena i pored postojanja ozbiljnih sumnji da je krivično delo učinjeno. Time tužilaštvo pokazuje da još uvek nije dovoljno senzibilisano za pitanja diskriminacije, te da još uvek ne prepoznaje društvenu opasnost izjava koje mogu izazvati raspirivanje mržnje i netrpeljivosti.¹¹ Konačno, analiza zahteva za pokretanje prekršajnog postupka u slučaju diskriminacije od strane Poverenika za zaštitu ravnopravnosti pokazuje da postoji nerazumevanje u pogledu specifičnosti slučajeva u kojima dolazi do diskriminacije jer osobenosti mesta i vremena izvršenja dela u slučaju objavljivanja diskriminatornog oglasa dovodi i do zastarelosti krivičnog dela. Zato je do obustave postupka dolazilo u najvećem broju slučajeva, što je praksa koja mora hitno da se promeni da bi se prekršajni postupak mogao smatrati delotvornim mehanizmom zaštite od diskriminacije. Brine i niska kaznena politika u veoma ozbiljnim slučajevima diskriminacije, poput segregacije romske dece u školama, gde ne samo da su izrečene kazne bile niske, nego je na kraju nastupila i zastarelost postupka.¹²

Generalno položaj dece u pravosudnom sistemu nije zadovoljavajući, zbog čega je potrebno dalje unapređenje sistema pravosuđa po meri deteta, odnosno razvijanje posebnih programa za podršku deci pripadnicima posebno osetljivim grupama kada su ona učinioci krivičnih dela ili žrtve ili svedoci krivičnih dela u primeni vaspitnih naloga i drugih mera predviđenih Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, deci u građanskim sudskim postupcima. Takođe, ako se detaljnije pogleda praksa unutar sudskog sistema, evidentno je da je upotreba jezika nacionalnih manjina pred sudskim organima veoma retka i gotovo nikada se ne primenjuje izvan teritorije AP Vojvodina. Postoje višestruki razlozi za ovaj nedostatak primene jezičkih prava predviđenih u relevantnom zakonodavstvu, uključujući i nedostatak stručnih i finansijskih kapaciteta sudskih organa u obezbeđivanju primene tog prava u praksi, nedostatak podsticanja upotrebe tih jezika kod govornika manjinskih jezika, kao i želja uključenih stranaka – koje u principu mogu da koriste prava garantovana u zakonodavstvu – da ne komplikuju postupak.¹³

3.1.2. Pravci delovanja

Imajući u vidu postojeće stanje u oblasti javne uprave i pravosuđa, korisno je da budućom Strategijom za sprečavanje diskriminacije u ovoj oblasti budu utvrđena četiri posebna cilja:

- *izmena normativnog okvira*
- *unapređenje položaja posebnih kategorija lica pred organima javne uprave i pravosudnom sistemu*
- *veća zastupljenost pripadnika posebno osetljivih grupa*
- *uspostavljanje efikasnog mehanizma zaštite od diskriminacije*

Izmena normativnog okvira trebalo bi da obuhvati sledeće mere:

na odluka, a u drugom je izmenjen pravilnik koji je i bio povod za tužbu), dok je u jednom predmetu postupak prekinut pošto je tuženi brisan iz registra privrednih društava. U pet postupaka još uvek nije doneta pravnosnažna presuda. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Smernice za strateške parnice, septembar 2018, str. 33.

¹¹ Ivana Krstić, *Zabrana diskriminacije u međunarodnom i domaćem pravu*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2018, str. 289, 290.

¹² Više o segregaciji romske dece videti u Tinde Kovač Cerović, Tamara Lukšić Orlandić, *Prevenција segregacije, razvoj inkluzivnih upisnih politika i desegregacija škola i odeljenja*, međunarodna iskustva i predlozi za unapređenje prakse u Srbiji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2016.

¹³ Stefan Oeter, Ivana Krstić, *Izveštaj u upotrebi jezika nacionalnih manjina u Republici Srbiji*, Savet Evrope, septembar 2017, str. 15.

- izmeniti Zakon o parničnom postupku tako da kao punomoćnici budu priznati i vanbračni partneri, a ne samo bračni
- izmeniti Zakon o posredovanju u rešavanju sporova tako da se eliminiše kao uslov za obavljanje medijacije visoka stručna sprema, koja dovodi u diskriminatorni položaj pripadnike posebno osetljivih grupa
- izmeniti Zakon o vanparničnom postupku tako da postupak lišenja poslovne sposobnosti bude u potpunosti usaglašen sa relevantnim međunarodnim standardima
- razmotriti izmene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći tako da OCD budu uspostavljene kao ravnopravni pružaoci besplatne pravne pomoći, zajedno sa advokatima i službama pravne pomoći u jedinicama lokalne samouprave; kao i izričito priznavanje zakonom prava na besplatno zastupanje za osobe koje smatraju da su žrtve diskriminacije
- izričito uvođenje antidiskriminacione odredbe u Zakon o državnim upravi, Zakon o državnim službenicima i Zakon o lokalnoj samoupravi
- utvrditi kao kvalifikovani oblik krivičnog dela nasilja u porodici nasilje koje je izvršeno nad starijom osobom
- uvođenje ex ante i ex post rodne analize/procene svih nacerta zakona, strategija, podzakonskih akata, uključujući i prikupljanje podataka razvrstanih po drugim ličnim svojstvima kako bi se stekao uvid u položaj posebno osetljivih društvenih grupa i planirale ciljane mere za unapređenje ravnopravnosti u javnoj upravi
- unaprediti odredbe antidiskriminacionog okvira, u pravcu potpunog usaglašavanja sa međunarodnim standardima zabrane diskriminacije
- razmotriti uvršćivanje invaliditeta kao ličnog svojstva u zabrani krivičnih dela iz mržnje u Krivičnom zakoniku
- usaglasiti standarde o pristupačnosti za osobe sa invaliditetom u njihovom pristupu javnoj upravi, pravosuđu i organima

Unapređenje položaja posebnih kategorija lica u postupcima pred organima javne uprave i pravosudnom sistemu treba naročito da obuhvati sledeće mere:

- dalje unaprediti sistem javne uprave i pravosuđa po meri deteta, koje bi podrazumevalo i veću saradnju sistema pravosuđa sa sistemom socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstvene zaštite u vezi sa unapređenjem položaja dece u pravosudnom sistemu, a takođe i u pogledu unapređenja mera koje se tiču prevencije maloletničke delikvencije
- voditi računa o obezbeđenju pružanja besplatne pravne pomoći i većoj senzibilizaciji javnih službenika i nosilaca pravosudnih funkcija prema pripadnicima posebno osetljivih društvenih grupa, naročito dece i njihovih roditelja, pripadnika romske nacionalnosti, LGBTI populaciji
- obezbediti pristup pravdi pripadnicima posebno osetljivih grupa, a naročito onima koji su izloženi višestrukoj diskriminaciji; pristup pravdi obezbediti kroz unapređenje pravosudne mreže, poboljšanja infrastrukture, povećanja stručnosti, zaštite procesnih prava i sl.
- obezbediti uživanje prava nacionalnih manjina na upotrebu maternjeg jezika pred organima javne uprave i u sudskim postupcima
- olakšati postupke upisa u obnovljene matične knjige i ujednačiti praksu prijave prebivališta
- omogućiti priznavanje istopolnih partnerstava pred državnim organima, u skladu sa uporednom praksom, standardima ravnopravnosti i standardima Evropske unije, kao i prava koja iz toga proizlaze

Veća zastupljenost pripadnika posebno osetljivih grupa treba da obuhvati sledeće mere:

- uspostavljanje standardizovane procedure i forme za obrazovanje lokalnog tela za ravnopravnost polova
- unaprediti jednaku zastupljenost žena u svim strukturama organa javne vlasti
- unaprediti položaj pravosuđa tako da bude podjednako atraktivno i za muškarce
- obezbediti veću zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina i pripadnika drugih osetljivih grupa u organima javne vlasti i pravosuđu obezbediti zastupljenost, aktivno i efek-

tivno učešće pripadnika osetljivih grupa u procesima donošenja politika i odlučivanja na svim nivoima

Uspostavljanje efikasnog mehanizma zaštite od diskriminacije treba da obuhvati sledeće mere:

- uvesti jedinstven postupak za zaštitu od diskriminacije
- unapređenje kompetencija javnih službenika i nosilaca pravosudnih funkcija u oblasti nediskriminacije kroz kontinuiran rad na njihovoj edukaciji kako bi se obezbedilo pravilno i ujednačeno tumačenje antidiskriminacionih propisa; posebno obezbediti sistemsku edukaciju za primenu antidiskriminacionih propisa o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, kao i radionice za suzbijanje tradicionalnih rodni stereotipa i predrasuda
- urediti pitanje postupaka zaštite zbog diskriminacije na radu
- voditi evidenciju o slučajevima diskriminacije na svim nivoima
- sudsku praksu u oblasti diskriminacije učiniti dostupnom javnosti
- voditi računa o nezastarevanju prekršajnih postupaka u slučaju diskriminacije i o većoj kazenoj politici kako bi se poslala jasnija poruka da je diskriminacija zabranjena i kažnjiva
- obezbediti postupanje po krivičnim prijavama u slučaju diskriminacije, sprovođenje efikasnih istraga, kao i preduzimanje mera krivičnopravne zaštite.

3.2. Odbrana i bezbednost

3.2.1. Kratak opis stanja

Značajno unapređenje na nivou politika predstavlja donošenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, što ukazuje na strateško opredeljenje Srbije da preduzme mere za ostvarivanje pune rodne ravnopravnosti i sprovođenje politike jednakih mogućnosti. Izmene Krivičnog zakonika i usvajanje navedene strategije doprinose antidiskriminacionim politikama i unapređenju položaja žena u Srbiji, kao i revizija Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 SB UN - Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010-2015).

Unapređen je normativnopravni okvir izmenama Krivičnog zakonika, koje se tiču krivičnih dela protiv polne slobode, kao i novih krivičnih dela koja su posledica usaglašavanja sa Istanbulskom konvencijom. Kod nekih krivičnih dela protiv polne slobode propisane su strožije kazne, a kod krivičnog dela obljuba nad nemoćnim licem povećana je minimalna kazna sa dve na pet godina dok je maksimalna kazna povećana na 12 godina, čime je sankcija izjednačena sankciji za krivično delo silovanje, ali i dalje postoje dva krivična dela. Uvedena su nova krivična dela: sakaćenje ženskog polnog organa; proganjanje; polno uznemiravanje i prinudno zaključenje braka, neka krivična dela su izmenjena, dok su neke odredbe brisane. U Krivični zakonik uvedena je obavezna otežavajuća okolnost za krivična dela počinjena iz mržnje.

U oblasti unapređenja propisa važna postignuća sadržana su u donošenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici; podzakonskog akta kojim je bliže utvrđena procedura postupanja za sveobuhvatna i koordinisana zaštita prava maloletnih migranata bez pratnje; Uredbe o integraciji lica koja su dobila azil u Republici Srbiji i Pravilnik o izgledu i sadržini putne isprave za lica kojima je odobreno utočište i supsidijarna zaštita.

Obezbeđivana je podrška ustanovama, organizacijama i programima koji se realizuju kao neposredna psihološka, materijalna i druga pomoć žrtvama nasilja prema pripadnicima osetljivih društvenih grupa. Ustanovljen je servis podrške NADEL SOS-dečija linija, koji je ušao u sistem redovnog finansiranja iz budžeta Republike Srbije: Realizovan je niz projektnih aktivnosti u okviru kojih je pružana podrška žrtama nasilja. Takođe, realizovane su aktivnosti u vezi sa prevencijom akta nasilja i netolerancije prema osetljivim društvenim grupama.

Problem bezbednosti, odnosno, bezbednog okruženja postoji u nekim lokalnim samoupravama i njime su pogođeni svi građani. Međutim, postoje problemi bezbednog okruženja koji se odnose na pripadnike određenih društvenih grupa, a pojedine lokalne samouprave imaju gradske, odnosno, opštinske strategije bezbednosti, kao i lokalne savete za bezbednost. Pozitivno je to što je povećan broj Roma i Romkinja u policiji, iako ih još uvek nema proporcionalno njihovom broju u društvu, odnosno, pojedinim opštinama. Ministarstvo unutrašnjih poslova učinilo je najveće

pomake u vezi sa stvaranjem bezbednog okruženja za pripadnike osetljivih grupa, da su policajci veoma angažovani u zajednicama i da to doprinosi unapređivanju tolerancije prema različitim manjinama. Međutim, identifikovana su i loša iskustva romske populacije sa policijom, kao i da se romska populacija često okrivljuje za kriminal, nekada osnovano a nekada neosnovano, da označavanje Roma kao počinilaca krivičnih dela doprinosi produbljivanju distance i održavanju stereotipa, te da tome veoma često doprinose mediji, koji navode nacionalnu pripadnost učinioca krivičnog dela suprotno propisima. Kao pozitivan primer može se navesti praksa u Nišu, gde su predstavnici civilnog sektora i predstavnici romske populacije bili uključeni u izradu lokalne strategije bezbednosti, a planirano je da se sačine dvojezični informativni poster.

Govor mržnje u javnom prostoru najviše prisutan u odnosu na Rome i to u medijima, kao i na društvenim mrežama, u vidu grafita po gradovima i slično, što svakako doprinosi distanci koja postoji prema romskoj populaciji i stvara neprijateljsko i nebezbedno okruženje. Prisutan je govor mržnje, a češće uznemiravajuće i uvredljivo postupanje u medijima i na druge načine u javnom prostoru prema ženama; seksizam je veoma prisutan a počinio su i javne ličnosti, pri čemu ne postoji uvek adekvatna reakcija sistema i kažnjavanje zbog čega se ovakav govor i ponašanje i dalje održava u javnom diskursu. Identifikovan je niz neprimerenih izjava, komentara i sadržaja koji se odnose na LGBT populaciju i migrante. Pored državnih organa koji bi trebalo da procesuiraju i kažnjavaju ovakve slučajeve, mediji takođe imaju veliku odgovornost, ali vrlo često pišu senzacionalistički o temama koje se odnose na osetljive grupe, reinterpreteraju događaje zbog povećanja tiraža i doprinose diskriminaciji i stigmatizaciji pojedinih grupa.

Kao pozitivni pomoci u vezi sa pravom na ravnopravnost LGBT osoba može se istaći već redovno održavanje Parade ponosa bez incidenata. Ovo je pozitivan pomak u realizaciji prava na javno okupljanje LGBT populacije, čemu je doprinela bolja saradnja sa policijom, ustanovljavanje oficira za vezu u policiji, ali i dalje postoje bezbednosni rizici po učesnike, pa se ne može reći da se ovo pravo ostvaruje u punoj meri.

3.2.2. Pravci delovanja

S obzirom na realizovane i nerealizovane a planirane mere, kao i imajući u vidu identifikovano stanje i potrebe, u budućem strateškom dokumentu za oblast odbrane i bezbednosti može se definisati poseban strateški cilj:

- ✚ Stvaranje bezbednosnog okruženja i unapređenje tolerancije prema osetljivim društvenim grupama.

Radi postizanja ovog posebnog cilja moguće je planirati mere u sledećim pravcima:

- obezbediti delotvornu prevenciju radi sprečavanja akta nasilja i netolerancije prema osetljivim društvenim grupama;
- preduzimanje mera za sprečavanje širenja, promovisanje i podsticanje mržnje i netrpeljivosti na javnim skupovima, putem medija i interneta, grafitima ili na druge načine;
- suzbijati akte nasilja, netolerancije i pretnje prema osetljivim društvenim grupama sprovođenjem efikasnih istraga i preduzimanjem mera krivično-pravne i drugih oblika zaštite i vođenja evidencije;
- preduzimanje mera za adekvatnu kaznenu politiku za krivična dela počinjena iz mržnje i slanje poruke javnosti da je u pitanju zabranjeno ponašanje koje se neće tolerisati;
- suzbijanje govora mržnje i akata nasilja i privođenje pravdi učinilaca takvih dela;
- razvoj sistema podrške (institucionalne, psihološke, materijalne i dr) žrtvama nasilja prema pripadnicima osetljivih grupa;
- preduzimanje mera za promovisanje uloge žena u odbrani i bezbednosti i povećanje broja žena u sistemu odbrane i bezbednosti;
- preduzimanje mera za povećanje bezbednosti LGBTI i Roma osoba i promovisanje koncepta bezbednosne kulture;
- suzbijanje diskriminatorne prakse u svim oblastima;

- preduzimanje mera za unapređenje društvene osetljivosti i povećanje kompetencije stručnjaka u organima vlasti i javnim službama, u pogledu bezbednosti pripadnika osetljivih društvenih grupa;
- predzimanje mera za smanjivanja distance, stereotipa i predrasuda, povećavanje antidiskriminacione kulture i ravnopravnosti u društvu, kroz edukacije, javne kampanje, obrazovanje na svim nivoima, kulturnim aktivnostima, informativnim aktivnostima, kao i ciljanim obukama za predstavnike svih sektora, uključujući i medija.

3.3. Obrazovanje, stručno osposobljavanje i nauka

3.3.1. Kratak opis stanja

S aspekta ostvarivanja jednakosti i principa nediskriminacije, pravni okvir u oblasti obrazovanja, stručnog oposobljavanja i naučno-istraživačkog rada uglavnom je zadovoljavajući, ali pojedina zakonska rešenja odstupaju od antidiskriminacionih standarda i nisu u funkciji ostvarivanja supstantivne jednakosti u ovim oblastima.

Novi obrazovni zakoni usvojeni 2017. godine unapredili su uslove za sprovođenje inkluzivnog obrazovanja. Otvorena je zakonska mogućnost za pružanje dodatne podrške ne samo učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, već i učenicima kojima je takva podrška potrebna zbog socijalne uskraćenosti, teškoća u učenju, rizika od ranog napuštanja školovanja, socijalne ugroženosti, života u nerazvijenim područjima, specifičnih teškoća u učenju. Takođe, bolje je regulisan rad interesornih komisija, kao i individualni obrazovni plan, a usluga ličnog pratioca i bespovratna novčana pomoć posebno talentovanim učenicima postale su zakonske kategorije. Međutim, i dalje je zakonski neregulisano pružanje pedagoške asistencije, koja je od ključne važnosti za izjednačavanje uslova za ostvarivanje prava na obrazovanje.

Pozitivan korak na normativnom planu jeste usvajanje Pravilnika o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja iz 2017. godine, kojim je uspostavljen interni mehanizam zaštite od različitih oblika diskriminacije, uključujući i segregaciju. Takođe, značajno je usvajanje Pravilnika o upisu učenika u srednju školu iz 2017. godine, kojim su utvrđeni povoljniji uslovi za upis u srednju školu učenika romske nacionalnosti radi postizanja pune jednakosti u obrazovanju.

Iako postoji jasna opredeljenost za inkluzivno obrazovanje, i dalje, suprotno međunarodnim standardima, postoje redovni i specijalni sistem obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Korak nazad u odnosu na ranije propise jeste ponovno uvođenje mogućnosti da se za ove učenike formiraju posebna odeljenja. Pojedina zakonska rešenja kojima je regulisano dualno obrazovanje nisu u skladu sa principom inkluzivnosti obrazovanja, a učenici koji se obrazuju po ovom obrazovnom modelu stavljeni su u nepovoljniji položaj u odnosu na druge učenike, jer im ne obezbeđuje isti obim prava i zaštite od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije.¹⁴

Uprkos značajnim pomacima u ostvarivanju prava na inkluzivno i kvalitetno obrazovanje, izveštaji nezavisnih tela i OCD pokazuju da su nejednakosti i segregacija u obrazovanju i dalje prisutni na svim nivoima obrazovanja.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje nije u potpunosti dostupno deci iz osetljivih društvenih grupa. Deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i dalje se susreću sa diskriminacijom u obrazovanju. Sistemi podrške još uvek ne funkcionišu na adekvatan način, nije obezbeđena održivost, niti stalnost usluga dodatne podrške, a značajnu prepreku predstavlja i nepistupačnost objekata obrazovnih ustanova.

Romskoj deci nisu obezbeđene adekvatne usluge podrške u obrazovanju, pa je broj romske dece uključene u redovan obrazovni proces i dalje značajno manji od dece iz opšte populacije. Dok

¹⁴ Stanje prava deteta u Republici Srbiji, Poseban izveštaj Zaštitnika građana, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d>

je obuhvat dece predškolskim programom oko 80%, a 64% romske dece završi osnovnu školu, njih svega 22% pohađa srednju školu.¹⁵

Značajan broj romske dece je upisan u „specijalne škole”, a njihovo povećano uključivanje u obrazovanje često dovodi do formiranja segregisanih predškolskih grupa, odnosno odeljenja, kao i škola u blizini romskih naselja. Iako su uvedene posebne mere za upis u srednje škole, za pripadnike nacionalnih manjina, obuhvat romske dece srednjoškolskim obrazovanjem i dalje je nedovoljavajući. Nedostaju i usluge podrške i za decu koja žive i siromaštvu i u udaljenim i depriviranim sredinama, pa su u pogledu obrazovanja ova deca u nejednakom položaju u odnosu na drugu decu.¹⁶

Nejednakost u obrazovanju ogleda se i u horizontalnoj rodnoj segregaciji, koja svoj osnov ima u tradicionalnim podelama zanimanja na muška i ženska. Među pripadnicima osetljivih grupa, posebno među romskom populacijom, izražena je i vertikalna rodna diskriminacija u obrazovanju, pa je broj romskih devojčica koje završavaju osnovnu i srednju školu manju u odnosu na dečake, a čak 43% romskih devojčica u uzrastu 15-19 godina prekida školovanje radi udaje.¹⁷

Mogućnost pristupa i završetka visokog obrazovanja i dalje u velikoj meri zavisi od socijalnog i ekonomskog porekla studenata. U studentskoj populaciji izrazita je podzastupljenost pripadnika romske manjine, čiji je udeo 16 puta manji nego njihovo učešće u ukupnoj populaciji Srbije, kao i osoba sa invaliditetom i studenata čiji su roditelji niskog socijalno-ekonomskog i obrazovnog statusa. Visokoškolske ustanove su uglavnom nepristupačne osobama sa invaliditetom, nastavni materijal nije u formatu prilagođenom osobama sa invaliditetom, a retko je i korišćenje asistivne tehnologije. Mere za izjednačavanje šansi u pristupu visokom obrazovanju, koje su uglavnom finansijske prirode i stimulišu izvrsnost, ne daju očekivane rezultate u pogledu svih podzastupljenih grupa, tako da je sastav studentske populacije i dalje neproporcionalan sastavu ukupne populacije, imajući u vidu, porodični socijalni i ekonomski status, nacionalnu pripadnost, invaliditet, mesto prebivališta i druga lična svojstva studenata.¹⁸

Pored strukturalne diskriminacije u obrazovanju, u ovoj oblasti raširena je i individualna diskriminacija, uključujući i seksualno uznemiravanje. Međutim, za razliku od škola u kojima u takvim slučajevima primenjuje jedinstveni interni mehanizam zaštite dece i učenika od različitih oblika diskriminacije, ustanovljen 2017. godine, u visokoškolskim ustanovama takvi mehanizmi uglavnom ne postoje, već se slučajevi diskriminacije tretiraju kao povreda etičkih standarda.

Iako nema pouzdanih podataka o rasprostranjenosti diskriminacije u oblasti stručnog osposobljavanja, na osnovu podataka OCD može se zaključiti da se ona događa, a da najviše pogađa osobe sa invaliditetom i starije osobe.

Rodne i druge nejednakosti prisutne su i oblasti naučno-istraživačkog rada. Iako ne postoje pouzdani podaci o polnoj strukturi i zastupljenosti pripadnika manjinskih i osetljivih grupa među naučnim istraživačima i istraživačkim timovima, njihov sastav, s obzirom na način regrutacije, održava rodne i druge oblike nejednakosti koje postoje među studentskom populacijom. S druge strane, nedovoljna je proizvodnja i inovacija znanja u oblasti antidiskriminacije, jer ova oblast nije prepoznata kao jedan od prioriteta u naučnim istraživanjima koja se finansiraju sredstvima iz budžeta.

¹⁵ Videti: Istraživanje višestrukih pokazatelja žena i dece u Srbiji 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014, Republički zavod za statistiku i UNICEF, 2014; Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine

¹⁶ Detaljno: Stanje prava deteta u Republici Srbiji, Poseban izveštaj Zaštitnika građana, dostupno na: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d>

¹⁷ Šire: Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa Akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine.

¹⁸ Šire: Socijalna dimenzija visokog obrazovanja u Srbiji, Studija zatečenog stanja, dostupno na: http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/1368/2975_studija_zatecenog_stanja.pdf

3.3.2. Pravci delovanja

Imajući u vidu postojeće *de iure* i *de facto* stanje u oblasti obrazovanja, stručnog ustavršavanja i nauke, korisno je da budućom Strategijom za sprečavanje diskriminacije u ovoj oblasti budu utvrđena dva posebna cilja:

- ✚ *efikasan sistem prevencije diskriminacije*
- ✚ *izjednačene mogućnosti u pristupu obrazovanju, stručnom ustavršavanju i naučno-istraživačkom radu pripadnika osetljivih i podzastupljenih grupa.*

Uspostavljanje efikasnog sistema prevencije diskriminacije u obrazovanju, stručnom usavršavanju i nauci podrazumeva sledeće pravde delovanja:

- uspostavljanje programa za prevenciju diskriminacije u okviru svih organa i ustanova u sistemu obrazovanja i nauke, što uključuje analizu postojećeg stanja, utvrđivanje i sprovođenje mera za podizanje svesti, znanja, osetljivosti i odgovornosti za problem diskriminacije, mere za promociju kulture ljudskih prava, poštovanja i uvažavanja različitosti i promenu obrazaca ponašanja zasnovanih na stereotipima i predrasudama i sl.
- uspostavljanje internih mehanizama za reagovanje u slučajevima diskriminacije u svim organima i ustanovama u sistemu obrazovanja i nauke, uključujući i mehanizme za reagovanje i prevenciju slučajeva vršnjačkog nasilja;
- integrisanje principa jednakosti i nediskriminacije u sve obrazovne programe, nastavne materijale i naučna istraživanja, što, pored ostalog, podrazumeva izmenu standarda za akreditaciju obrazovnih ustanova u pogledu pristupačnosti prostora, obezbeđivanja asistivnih tehnologija i odgovarajućih servisa za podršku učenicima/studentima, izmenu standarda za akreditaciju nastavnih/studijskih programa, izmenu standarda u pogledu kvaliteta nastavnog materijala i reviziju kriterijuma za ocenjivanje kvaliteta naučno-istraživačkih projekata i dr.

Izjednačavanje mogućnosti u pristupu obrazovanju, stručnom ustavršavanju i naučno-istraživačkom radu pripadnika osetljivih i podzastupljenih grupa podrazumeva da se, na bazi evaluacije zatečenog stanja, unapredi politika jednakih mogućnosti u obrazovanju i nauci. Na ovom planu ključni pravci delovanja trebalo bi da budu:

- ustanovljavanje adekvatnog pravnog okvira za uspostavljanje službenih evidencija koje obezbeđuju uvid u socijalnu dimenziju učenika, studenata i istraživača, uključujući i njihovu nacionalnu pripadnost, kao preduslova za kreiranje i evaluaciju politika jednakih mogućnosti
- evaluacija efekata posebnih mera sprovedenih u korist osetljivih i podzastupljenih grupa
- sprovođenje posebnih mera u korist osetljivih i podzastupljenih grupa, čija je delotvornost verifikovana u praksi, uz obezbeđivanje kontinuiteta i održivosti mera, uzimajući u obzir rizike od višestruke diskriminacije
- kreiranje i sprovođenje novih inovativnih mera u korist osetljivih i podzastupljenih grupa, čija je delotvornost verifikovana u uporednoj praksi
- kreiranje modela desegregacije i implemtacija mera za eliminisanje svih oblika segregacije u obrazovanju
- preduzimanje mera za prevazilaženje prepreka za razvoj inkluzivnog obrazovanja
- preduzimanje mera za rešavanje problema osipanja učenika iz obrazovnog sistema
- preduzimanje mera za uključivanje svakog deteta školskog uzrasta na institucionalnom smeštaju u obrazovni sistem, uključujući i obezbeđivanje svih potrebnih vidova dodatne podrške
- preduzimanje mera za unapređenje uslova za prihvatanje i kvalitetno obrazovanje dece migranata i tražilaca azila u sigurnom i podržavajućem okruženju
- preduzimanje mera za promociju koncepta doživotnog učenja, koji uvažava i podržava potrebe odraslih svih starosnih kategorija i socijalnog statusa za učenjem i stručnim usavršavanjem

- sveobuhvatna reforma visokog obrazovanja u Srbiji (finansiranje ustanova, subvencionisanje troškova života i finansijska podrška studentima), koja obezbeđuje jednakost u pristupu sva tri nivoa studija i delotvornije ostvarivanje principa jednakosti, nediskriminacije i jednakih mogućnosti u visokom obrazovanju
- sveobuhvatna reforma naučno-istraživačke delatnosti, koja obezbeđuje jednakost u pristupu i delotvornije ostvarivanje principa jednakosti, nediskriminacije i jednakih mogućnosti.

3.4. Rad i zapošljavanje

3.4.1. Kratak opis stanja

Usvojeni Zakon o izmenama i dopunama Zakona o radu (2017) ne sadrži odredbe u skladu sa merama koje su planirane Akcionim planom za sprovođenje Strategije. Naime, planirane su izmene Zakona o radu i drugih zakona u oblasti rada, kao i zakona u oblasti zapošljavanja u delu koji se odnosi na pojedine osetljive društvene grupe. U odnosu na žene (rod) planirano je uvođenje obaveze za poslodavce u vezi sa vraćanjem roditelja na isto radno mesto nakon porodiljskog odsustva, proširenja obima prava na odsustvo radi nege deteta; kao i razrada principa jednake zarade muškarca i žena i utvrđivanje sankcije za suprotno postupanje. Takođe, nije došlo do zakonskog uređenja utvrđivanja načina vođenja evidencije o broju pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave.

Realizovane su aktivnosti na jačanju kapaciteta komisija za procenu radne sposobnosti po međunarodnoj klasifikaciji funkcionisanja; utvrđen je program edukacije članova komisija po međunarodnoj klasifikaciji i sproveden program obuke.

Diskriminatorna praksa u oblasti rada i zapošljavanja evidentirana je u odnosu na više osetljivih grupa (nacionalne manjine; žene; LGBT osobe; osobe sa invaliditetom; starije osobe; mladi).

Delimična implementacija Zaključka Vlade o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave i izrade akcionog plana zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina, ukazuje na nedovoljno unapređenje prakse antidiskriminacionog postupanja u oblasti zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina.

Romi su izloženi diskriminaciji prilikom zapošljavanja i uglavnom ih nema u javnim institucijama i na javnim funkcijama, pri čemu su Romkinje u još lošijem položaju.

Diskriminacija žena posebno je prisutna u oblasti rada i zapošljavanja i ogleda se u postavljanju pitanja u vezi sa planiranjem porodice prilikom konkurisanja za posao, seksualnom uznemiravanju na radnom mestu, nemogućnosti napredovanja ili degradaciji nakon povratka sa odustva sa rada radi nege deteta.

Utvrđen je program edukacije članova komisija po međunarodnoj klasifikaciji i sproveden program obuke, čime su unapređeni kapaciteti komisija za procenu radne sposobnosti.

Stariji radnici, sa 50 i više godina, koji se nalaze na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, imaju najmanje šanse da ponovo dobiju posao uprkos svim afirmativnim merama koje se preduzimaju u odnosu na njih. Uglavnom ih poslodavci ne primaju i kada se prijavljuju na mesta za koja se zahteva niža kvalifikacija od one koju stariji radnici poseduju.

Osobe sa invaliditetom se dovode u nepovoljan položaj na tržištu rada kroz proceduru procene radne sposobnosti koja se i dalje u znatnoj meri oslanja na medicinski model invaliditeta i isključuje određene grupe sa tržišta rada (u najvećoj meri osobe sa intelektualnim invaliditetom). Takođe, Zakon o radu u članu 102. predviđa da poslodavac može osobu sa invaliditetom proglasiti viškom ako nije u mogućnosti da joj ponudi radno mesto u skladu sa nje-govom/njenom radnom sposobnošću bez obaveze da razmotri vrste prilagođavanja i podrške na radnom mestu.

Osobe sa HIV/AIDS-om često se otpuštaju s posla kad poslodavci saznaju njihov pozitivan status, a na nekim radnim mestima ne mogu ni da budu zaposleni s obzirom da se HIV ubraja u zarazne bolesti. Neprepoznavanje poteškoća u ostvarivanju prava osoba koje žive sa HIV/AIDS-om u vezi sa radom i zapošljavanjem. pojačava njihovu stigmatu i diskriminaciju.

Trans* osobe su često diskriminirane u svim aspektima zaposlenja, naročito u osetljivoj fazi tranzicije kada dolazi do izmene spoljašnjeg izgleda koji dosta odstupa od podataka i fotografije u dokumentima koja često nisu promenjena u skladu sa novim rodnim identitetom.

Osobe koje boluju od retkih bolesti nailaze na niz prepreka prilikom ostvarivanja osnovnih prava i izložene su diskriminaciji, koja se može ogledati i u nedobijanju ili gubljenju posla zbog zdravstvenog stanja.

3.4.2. Pravci delovanja

S obzirom na realizovane i nerealizovane a planirane mere, kao i imajući u vidu identifikovano stanje i potrebe, u budućem strateškom dokumentu za oblast rada i zapošljavanja može se definisati poseban strateški cilj:

- ✚ *Smanjiti slučajeve diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja i povećati zapošljivost pripadnika i pripadnica posebno osetljivih grupa*

Radi postizanja ovog posebnog cilja moguće je planirati mere u sledećim pravcima:

- izmeniti Zakona o radu i druge zakone u oblasti rada i zapošljavanja u delu koji se odnosi na žene (rod) – uvesti obaveze za poslodavce u vezi sa vraćanjem roditelja na isto radno mesto nakon porodijskog odsustva, proširenja obima prava na odsustvo radi nege deteta; kao i razradom principa jednake zarade muškarca i žena i utvrđivanjem sankcije za suprotno postupanje;
- potpuno primeniti Zaključak Vlade o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave i izrade akcionog plana zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina, a posebno Roma;
- unaprediti zakonski okvir i politike kroz vidljivije prepoznavanje mladih u period tranzicije od obrazovanja ka zapošljavanju i uvršćivanje organizacija mladih osoba u kreiranje relevantnih politika;
- potreban je nastavak realizacije mera za unapređenje kompetencija mladih pripadnika nacionalnih manjina za rad u državnim institucijama u Republici Srbiji;
- potrebno je uskladiti odredbe o lišenju poslovne sposobnosti sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom; promeniti pristup osobama sa invaliditetom, odnosno, usvojiti socijalni model invaliditeta; ukloniti ograničenja u propisima i razvijati usluge u zajednici kako bi se stvorili uslovi da se zamensko donošenje odluka zameni sistemom odlučivanja uz podršku; razvijati mehanizme i konkretne mere podrške osobama sa intelektualnim teškoćama, unapređenjem sistema starateljstva u skladu sa inkluzivnim modelom kojima se ove osobe podstiču da samostalno donose odluke uz podršku i razvijati i implementirati programe podrške licima lišenim poslovne sposobnosti koja su pod starateljstvom, s ciljem njihovog socijalnog uključivanja, a naročito zapošljavanja.
- potrebno je preduzeti zakonske mere za obezbeđenje načina za sveobuhvatnu primenu ustavnog načela odgovarajuće zastupljenosti nacionalnih manjina u širem javnom sektoru i uspostaviti mehanizme za prikupljanje i obradu podataka o nacionalnoj pripadnosti i širenje preferencijalnih kriterijuma za pripadnike manjinskih zajednica, uključujući znanje jezika nacionalne manjine prilikom zapošljavanja;
- potrebne su mere za zabranu diskriminacije trans* osoba prilikom traženja posla, kao i u toku radnog odnosa, naročito u osetljivoj fazi tranzicije kada dolazi do izmene spoljašnjeg izgleda koji dosta odstupa od podataka i fotografije u dokumentima koja često nisu promenjena u skladu sa novim rodnim identitetom
- potrebne su mere i aktivnosti kojima će se: (a) promovisati i podržati aktivnosti kojima će se osigurati da poslodavci obezbede radno okruženje bez seksualnog uznemiravanja, slobodno od diskriminacije i podržavajuće za žene; raditi na podizanju svesti poslodavaca, strukovnih udruženja i sindikata o položaju žena, LGBTI, Roma i drugih osetljivih grupa na tržištu rada i o oblicima diskriminacije kojima su izloženi na radnom mestu; (c) obezbediti obuke i podizanje svesti poslodavaca o pristupačnom radnom mestu za muškarce i žene sa invaliditetom; (d) raditi na podizanju svesti poslodavaca, državnih organa (NSZ, ministarstva,

inspekcije), sindikata i drugih aktera o diskriminaciji kojoj su žene izložene u postupku zapošljavanja; (e) raditi na doslednoj primeni antidiskriminacionih zakona u oblasti zapošljavanja žena; (f) na osnovu procene uticaja programa zapošljavanja planirati i promovisati mere zapošljavanja žena iz osetljivih grupa

- potrebno uvesti meru kojom će se obezbediti mehanizam za ponovno zapošljavanje osoba starijih od 50 godina.

3.5. Socijalna zaštita i stanovanje

3.5.1. Kratak opis stanja

U Srbiji se socijalna zaštita i socijalna sigurnost obezbeđuju kroz socijalno osiguranje i različita novčana i nenovčana davanja i usluge iz sistema socijalne i dečije, kao i iz boračko-invalididske zaštite.¹⁹ Trenutnu situaciju u pogledu socijalne zaštite karakteriše postojanje nekoliko osetljivih grupa koje često imaju teškoće u pristupu uslugama socijalne zaštite, pojedine usluge su neodgovarajuće, odnosno, nisu prilagođene potrebama korisnika. Visoka stopa nezaposlenosti građana Srbije često se identifikuje kao direktan, mada ne i jedini, uzročnik povećanih potreba za uslugama socijalne zaštite, a niske zarade i nepostojanje izgleda za sigurno zapošljavanje imaju nesrazmeran uticaj na mlade, Rome, niskokvalifikovana lica, osobe sa invaliditetom, interno raseljena lica, izbeglice i starija lica.²⁰

Neke od ugroženih i podzastupljenih grupa se suočavaju sa brojnim izazovima i diskriminacijom u pogledu pristupa pravu na socijalnu zaštitu, a naročito Romi koji žive u neformalnim naseljima.²¹ Za pristup uslugama socijalne zaštite neophodno je imati dokaz o prebivalištu, a postupak za prijavu prebivališta može da bude složen i da proizvodi nesrazmerno nepovoljan efekat na siromašne, Rome i interno raseljena lica, posebno sa Kosova, čime se dalje doprinosi jačanju socijalne isključenosti, stigme i diskriminacije.²² Iako su skorašnje promene u zakonodavstvu kao što je mogućnost da se prijavi adresa u lokalnom centru za socijalni rad, promene u procedurama, rad na terenu i informativne kampanje dovele do toga da se u poslednjih nekoliko godina registruje oko 20.000 Roma, za interno raseljene Rome sa Kosova koji žive u neformalnim naseljima smatra se da imaju stalnu adresu na Kosovu, te da ne ispunjavaju uslove. Takođe, praksa postupanja nije ujednačena, pa u praksi neki centri za socijalni rad odbijaju takvu vrstu prijave ili traže dokaz od policije da prijava na drugom mestu nije moguća.²³ Istraživanja pokazuju da je postupak komplikovan, kao i da prepreku pribavljanju dokumenata predstavlja i nedostatak novca za plaćanje taksi, nedostatak informacija o postojećoj podršci,²⁴ dok je upravo nedostatak dokumenata najčešći razlog za neostvarivanje prava iz socijalne zaštite.²⁵

Romkinje su podzastupljene u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite, skoro trećina navodi da su njihovi bračni/vanbračni partneri nosioci prava iz socijalne zaštite, a jedna četvrtina Romkinja nije zadovoljna tretmanom kojem su izložene od socijalnih radnika, najčešće zbog neljubaznog i grubog ponašanja zaposlenih u centrima za socijalni rad.²⁶ Poseban problem sa kojim se Romkinje

¹⁹ Praćenje socijalne uključenosti u Republici Srbiji – treće dopunjeno izdanje, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije, Beograd, 2017, str. 11

²⁰ Izveštaj specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju u ovom kontekstu o poseti Srbiji i Kosovu* **, A/HRC/31/54/Add.2, 2016, par. 8

²¹ Ljudska prava u Srbiji 2017, Beogradski centar za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2018, str. 311

²² Njihova dokumenta pokazuju prebivalište na drugom mestu, iako na tim lokacijama nisu boravili godinama ili ne nameravaju da tamo borave ili nisu u mogućnosti da se tamo vrate. Izveštaj specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju u ovom kontekstu o poseti Srbiji i Kosovu* **, A/HRC/31/54/Add.2, 2016, par. 41

²³ Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018, str. 11

²⁴ Ibid.

²⁵ Istraživanje o pristupu Romkinja socioekonomskim pravima u Srbiji, Praxis i Civil Rights Defenders, Beograd, 2015, str. 11

²⁶ Ibid, str. 11

susreću jeste prijem u sigurne kuće kada se nađu u situacijama nasilja, odnosno, indirektno ili direktno odbijanje prijema.²⁷ Pored toga, visoka stopa dečijih brakova među romskom populacijom pokazuje da odgovor nadležnih organa i ustanova na ovaj izazov nije adekvatan, odnosno, da njihovo dosadašnje reagovanje nije bilo dovoljno usmereno na suzbijanje ove pojave, a postoji i razlika u broju postupanja centara za socijalni rad i broja krivičnih prijava koje policija podnese.²⁸

Takođe ne postoje ni adekvatni programi socijalne podrške namenjeni LGBT populaciji, niti pravilnici koji određuju uslove za pružanje kombinovanih usluga LGBT osobama u sferi socijalne zaštite, zbog čega nije moguće licencirati takve programe, a lokalne uprave ne izdvajaju sredstva za tu svrhu.²⁹

Glavne prepreke sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite su nedostatak kvalitetnih usluga socijalne zaštite u zajednici koje podržavaju samostalan život osoba sa invaliditetom, komplikovane procedure za ostvarivanje prava na različite vrste podrške jer treba obezbediti veliki broj dokumenata, što predstavlja problem za osobe sa invaliditetom zbog nepristupačnosti (institucije, prevoz i slično), a sam postupak je dugotrajan i zahteva dodatne troškove za različite takse.³⁰ Takođe, finansijska podrška nije dovoljna za adekvatan životni standard osoba sa invaliditetom.

Proces deinstitutionalizacije koji je započet pre nekoliko godina, ne odvija se adekvatno, odnosno, ustanove socijalne zaštite i dalje predstavljaju skoro isključivi odgovor sistema socijalne zaštite, a usluge u zajednici se ne razvijaju. Uslovi u rezidencijalnim ustanovama i dnevnim boravcima su ispod prihvatljivih standarda, ima slučajeva fizičkog sputavanja i izolacije.³¹ Žene sa mentalnim invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama izložene su nasilju kako od drugih korisnika, tako i od zaposlenih u ustanovi. Iako precizni podaci nisu dostupni, većina žena sa intelektualnim i psihosocijalnim teškoćama u institucijama je lišena poslovne sposobnosti, što ih dovodi u situaciju da ne mogu samostalno da odlučuju o mestu stanovanja, lečenju, medicinskim intervencijama, trudnoći, roditeljstvu i partnerskim odnosima.³²

Nadalje, deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom su prezastupljena u sistemu alternativnog staranja, od ukupnog broja dece u ustanovama socijalne zaštite i hraniteljskim porodicama oni čine čak 22%, odnosno, preko 70% od ukupnog broja dece na rezidencijalnom smeštaju i tek 14,3% na porodičnom (hraniteljskom) smeštaju.³³ Kada je reč o rasprostranjenosti usluga socijalne zaštite, u većini lokalnih samouprava usluge za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom nisu razvijene, a trenutni kapaciteti usluga ne odgovaraju potrebama u lokalnoj zajednici.³⁴

Starije osobe se često tretiraju kao pasivne osobe koje više ne doprinose društvu i koje više nisu vredne pažnje i nege.³⁵ Prema starijim osobama prilično se često primenjuje starateljska zašti-

²⁷ Prema analizi registra SOS telefona na jezicima nacionalnih manjina, u periodu od 2007. do 2017. godine, ukupno šest Romkinja je smešteno u sigurnu kuću, dok 24 nisu bile smeštene i pored potrebe za tim. Kao razloge nesmeštanja u sigurne kuće (skloništa) registar beleži: problem nacionalnosti (kada radnici skloništa čuju da je Romkinja odmah „nema mesta”), problem brojnosti dece (ili neprimanje zbog broja dece ili uslovljavanje da samo bebe i veoma mala deca mogu da uđu sa majkom); Danica Jovanović, Više lica diskriminacije i rasizma, Udruženje Roma Novi Bečej, Novi Bečej, 2017, str. 23-24

²⁸ Milan Aleksić, Dečji brakovi u Srbiji: analiza stanja i preporuke, Fondacija Ana i Vlade Divac, Beograd, 2015, str. 47, 48 i 50

²⁹ Biti LGBT u Istočnoj Evropi – izveštaj za Srbiju, UNDP, Beograd, 2017, str. 12

³⁰ Alternativni izveštaj o primeni Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom (NOOIS), Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije i Centar za orijentaciju društva, Beograd, 2015, str. 29

³¹ Izveštaj specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju u ovom kontekstu o poseti Srbiji i Kosovu* **, A/HRC/31/54/Add.2, 2016, par. 49 i 51

³² Biljana Janjić i Dragana Ćirić Milovanović, Ovde i zidovi imaju uši, Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2017.

³³ Situaciona analiza: Položaj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u Republici Srbiji, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2017, str. 56 i 62

³⁴ Ibid.

³⁵ Marija Babović i dr, Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji, Crveni krst Srbije, Beograd, 2018, str. 32

ta, te oni čine četvrtinu korisnika koji su lišeni poslovne sposobnosti, iako njihov udeo među korisnicima socijalne zaštite iznosi tek 15%, a u najvećem broju slučajeva su potpuno lišeni poslovne sposobnosti (93%).³⁶ Kada je reč o starijim ženama, usluge socijalne zaštite koristi samo 4,5% starijih žena.³⁷

Po pitanju *stanovanja* u naročito teškom položaju se nalaze stanovnici neformalnih naselja, naročito Romi, beskućnici, osobe sa invaliditetom, izbegla i interno raseljena lica, žene, posebno one iz ruralnih područja, mladi i starija lica.

Preko 60 hiljada Roma³⁸ živi u 583 neformalna naselja širom Srbije³⁹ u veoma lošim i neadekvatnim životnim uslovima i bez pristupa osnovnoj infrastrukturi. Pored toga, nesrazmeran broj iseljenja Roma, bez prethodnih konsultacija, odgovarajućeg pravnog postupka, mogućnosti alternativnog smeštaja i pravne sigurnosti poseda takođe predstavljaju stigmatizaciju i diskriminaciju.⁴⁰ Procena je da oko 70% Roma u Srbiji živi u romskim naseljima, koja su često prostorno i socijalno segregirana.⁴¹ Od ukupnog broja registrovanih beskućnika, najviše je žena preko 65 godina starosti, oko 31% čine Romi⁴², a u naročitom riziku od beskućništva prepoznate su i osobe sa psihičkim smetnjama, LGBT osobe i žrtve porodičnog nasilja.

Na teškoće nailaze i mlade LGBT osobe koje većinom žive u porodicama koje ne odobravaju njihovu seksualnu orijentaciju, te mladi sve više završavaju kao beskućnici nakon „autovanja“. ⁴³ Takođe, postoje teškoće sa korišćenjem, odnosno, dostupnošću (priuštivošću) socijalnog stanovanja koje se obezbeđuje interno raseljenim licima, koja su i socijalno i stambeno ugrožena, pa iznos zakupnine i drugih troškova stanovanja presudno utiče na održivost rešenja i mogućnost ostvarivanja drugih prava značajnih za lokalnu integraciju interno raseljenih lica.⁴⁴ Pored toga, programi socijalnog stanovanja nemaju rodnu dimenziju, odnosno, ne postoje posebne mere namenjene Romkinjama, ženama iz ruralnih područja, samohranim majkama, ženama sa invaliditetom.

3.5.2. Pravci delovanja

Imajući u vidu trenutno stanje u oblasti socijalne zaštite i stanovanja, potrebno je da novom Strategijom za sprečavanje diskriminacije budu utvrđena dva cilja u ovoj oblasti:

- ✚ *Efikasan sistem prevencije diskriminacije*
- ✚ *Izjednačene mogućnosti u pristupu socijalnoj zaštiti i adekvatnom stanovanju za pripadnike osetljivih i podzastupljenih grupa*

Efikasan sistem prevencije diskriminacije u oblasti socijalne zaštite i stanovanja može da obuhvata sledeće mere:

³⁶ Ibid, str. 58

³⁷ 5,5% u gradu a 2,2% u selu; Nadežda Satarić, Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena o diskriminaciji starijih žena u Republici Srbiji, Udruženje „Snaga prijateljstva“ – Amity, Beograd, 2018, str. 17-18

³⁸ Zaključna zapažanja Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije o kombinovanom drugom, trećem, četvrtom i petom periodičnom izveštaju Srbije, paragraf 22.

³⁹ Izveštaj Specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju, o poseti Srbiji, paragraf 42.

⁴⁰ Ibid. paragraf 44. i Zaključna zapažanja Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije o kombinovanom drugom, trećem, četvrtom i petom periodičnom izveštaju Srbije, paragraf 22.

⁴¹ Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018, str. 18

⁴² Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011. godine.

⁴³ Imajući u vidu da porodice često odbacuju pripadnike seksualnih i rodni manjina i primoravaju ih da rano odu od kuće, zbog čega se oni u većoj meri oslanjaju na tržište izdavanja nepokretnosti u privatnom vlasništvu, istraživanje je pokazalo da su stanodavci odbili da izdaju stanove skoro jednoj petini (18%) istopolnih parova, dok nijedan heteroseksualni par nije odbijen. Istopolni parovi su takođe naišli na znatno više oklevanja (8%) pri prihvatanju u poređenju sa heteroseksualnim parovima (1%); Diskriminacija seksualnih manjina u obrazovanju i stanovanju – dokazi iz dva terenska eksperimenta u Srbiji, Svetska banka, 2018, str. 13-14

⁴⁴ Zmenama Zakona o porezima na imovinu iz jula 2014. godine propisano je da se porez na imovinu plaća i za zakup socijalnih stanova i stanova namenjenih izbeglicama i interno raseljenim licima.

- utvrđivanje i sprovođenje mera za podizanje svesti i znanja za problem diskriminacije namenjen svim zaposlenima u sistemu socijalne zaštite, posebno za zaposlene u centrima za socijalni rad;
- ujednačiti postupanje zaposlenih u centrima za socijalni rad;
- sprovesti analizu trenutnog stanja i osigurati da se u ustanovama socijalne zaštite ne krše antidiskriminacioni propisi, odnosno, izmeniti podzakonska akta, interne procedure i prakse postupanja koji su u suprotnosti sa antidiskriminacionim propisima;
- uspostavljanje internih mehanizama za postupanje u slučajevima diskriminacije zaposlenih i korisnika usluga socijalne zaštite.

Izjednačavanje mogućnosti u pristupu socijalnoj zaštiti i stanovanju za pripadnike osetljivih i podzastupljenih grupa može da obuhvata sledeće mere:

- ujednačiti procedure za prijavu prebivališta na adresu centara za socijalni rad na celoj teritoriji Srbije i omogućiti da interno raseljeni Romi sa Kosova mogu da koriste ovu mogućnost;
- obezbediti programe i mere za podršku prevenciji dečijih brakova u romskoj populaciji;
- obezbediti pristupačnost i dostupnost sigurnih kuća za žrtve nasilja, posebno za Romkinje i žene sa invaliditetom;
- obezbediti programe socijalne podrške namenjene LGBT populaciji, posebno u vezi sa sprečavanjem beskućništva mladih LGBT osoba i osoba u fazama tranzicije;
- Obezbediti pristup i dostupnost prihvatilišta za beskućnike i osobe u riziku
- Olakšati procedure za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, posebno za Rome, izbegla i interno raseljena lica, osobe sa invaliditetom, starije i osobe koje žive u ruralnim područjima;
- obezbediti programe za deinstitutionalizaciju dece i odraslih osoba sa invaliditetom koje se nalaze u rezidencijalnim ustanovama i programe razvoja usluga u zajednici u cilju sprečavanja institucionalizacije i reinstitucionalizacije;
- obezbediti programe zaštite žena sa invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;
- Obezbediti pristup i ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje u skladu sa standardima u ovoj oblasti, i povoljne uslove i programe socijalnog stanovanja za sve osetljive i podzastupljene grupe, a naročito za Rome i Romkinje, osobe sa invaliditetom, LGBTI osobe, žene iz ruralnih područja, samohrane majke i druge žene iz osetljivih i podzastupljenih grupa.
- Unaprediti kapacitete nadležnih institucija, naročito na lokalnom nivou, na temu ostvarivanja prava u oblasti stanovanja i sprečavanja diskriminacije, segregacije i getoizacije.

3.6. Zdravstvena zaštita

3.6.1. Kratak opis stanja

Pravo na jednakost i slobodu od diskriminacije je ključno za uživanje prava na zdravlje. Usluge zdravstvene zaštite i lečenje moraju biti dostupni i obezbeđeni bez diskriminacije zasnovane na zdravstvenom stanju, rasi, etničkoj pripadnosti, starosnom dobu, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, invaliditetu, jeziku, religiji, nacionalnoj pripadnosti, prihodu ili društvenom statusu,⁴⁵ a zdravstvene ustanove, oprema i usluge treba da budu dostupne svima, bez diskriminacije, a posebno najranjivijim i marginalizovanim delovima populacije.⁴⁶ Novija istraživanja rađena u Srbiji pokazuju da građani prepoznaju siromašne (41%), nezaposlene (33%) i Rome (30%) kao društvene

⁴⁵ CESCR General Comment No. 14: The right to the highest attainable standard of health. UN Doc. E/C.12/2000/4. August 11, 2000. para. 12(b).

⁴⁶ Ana Ayala i dr, Ljudska prava u zdravstvenoj zaštiti – Priručnik za praktičare, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2016, str. 78

grupe koje najteže ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu, dok su kao oni koji lakše ostvaruju ovo pravo percipirane osobe sa invaliditetom, trudnice, političari, rođaci i prijatelji zaposlenih.⁴⁷

Položaj Roma u Srbiji već godinama se ocenjuje kao izuzetno nepovoljan.⁴⁸ U pogledu zdravstvene zaštite, najveći problemi sa kojima se suočavaju vezani su za nedostupnost zdravstvene zaštite zbog udaljenosti njihovog mesta stanovanja od zdravstvenih ustanova, neposredovanje zdravstvenih knjižica, a često i sa neprofesionalnim odnosom, neljubaznošću i nerazumevanjem osoblja u zdravstvenim ustanovama. Uvođenje zdravstvenih medijatorke u romska naselja pokazalo se veoma uspešno,⁴⁹ ali deset godina od početka ovog projekta, njihova budućnost je neizvesna.⁵⁰ Romski koordinatori smatraju da je svest Roma o potrebi za ostvarivanjem prava u oblasti zdravstvene zaštite i koristi koje to donosi njima, njihovoj porodici i široj zajednici još uvek na niskom nivou,⁵¹ pri čemu treba imati u vidu i zabeležene incidente kada je hitna pomoć odbila da pruži hitnu medicinsku pomoć u romskim naseljima.⁵² Neposredovanje ličnih dokumenata otežava društveno uključivanje i onemogućava ostvarivanje prava, a Romi, Aškalije i Egipćani koji su u opasnosti od apatridije suočavaju se sa problemima, najčešće u pristupu zdravstvenoj zaštiti, koji se najčešće ogledaju u ignorisanju, uskraćivanju traženih informacija, a ponekad i vređanju i ponižavanju.⁵³

Romkinje su izložene višestrukoj diskriminaciji u svim oblastima života, a istraživanja pokazuju da u pogledu usluga zdravstvene zaštite, one često ne prepoznaju diskriminaciju kojoj su izložene a kada je prepoznaju, nedostaje im znanje o mehanizmima zaštite.⁵⁴ Zbog mnogih faktora koji udruženo utiču na život Romkinja (rano napuštanje obrazovanja, rano zasnivanje partnerskih zajednica – dečiji brakovi, nezaposlenost, siromaštvo, socijalna isključenost), one su finansijski i na druge načine zavisne od članova porodice, često nemaju aktivnu ulogu u planiranju porodice, nemaju adekvatne informacije o značaja za prevenciju i zaštitu reproduktivnog zdravlja, te su često izložene višestrukim trudnoćama sa malim vremenskim razmakom između njih, prekidima trudnoće, kao i niskim nivoom brige o sopstvenom zdravlju i nepoznavanjem prava u oblasti zdravstvene zaštite.⁵⁵

Nema mnogo istraživanja o dostupnosti usluga zdravstvene zaštite pripadnicima LGBT populacije, ali dostupni podaci pokazuju da samo jedna od deset LGBT osoba ima utisak da zdravstvene ustanove adekvatno odgovaraju na njene potrebe u vezi sa fizičkim i mentalnim zdravljem, a imajući u vidu prethodna negativna iskustava, mnoge LGBTI osobe se plaše da bi

⁴⁷ Pravo na dostupnost zdravstvene zaštite u AP Vojvodini, Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman, Novi Sad, 2018, str. 16

⁴⁸ Ljudska prava u Srbiji 2017, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2018, str. 303

⁴⁹ Više o tome: Vladimir Banić, Romske zdravstvene medijatorke: povezivanje zajednica, UNICEF, 2017, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/price/romske-zdravstvene-medijatorke-povezivanje-zajednica>; Koordinator za romska pitanja u AP Vojvodini - Analiza položaja koordinatora za romska pitanja u jedinicama lokalne samouprave u Autonomnoj pokrajini Vojvodini, Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman, Novi Sad, https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1650/2015_Romski_koordinatori.pdf (pristupljeno 10.1.2019), str. 12-13

⁵⁰ Više o tome: ROMinfomedia, Neizvesna budućnost romskih zdravstvenih medijatorke, 21.4.2017, dostupno na: <http://rominfomedia.rs/neizvesna-buducnost-romskih-zdravstvenih-medijatorke/>; RTS, Zdravstvene medijatorke povezuju Rome sa lekarima, 5.4.2018, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/3097054/zdravstvene-medijatorke-povezuju-rome-sa-lekarima.html>; UNICEF, Institucionalizacija romskih zdravstvenih medijatorke, 6.12.2017, dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/medija-centar/vesti/institucionalizacija-romskih-zdravstvenih-medijatorke>

⁵¹ Ibid.

⁵² Obruč anticiganizma – Romi u Srbiji, Civil Rights Defenders, Beograd, 2018, str. 23

⁵³ Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji, Slobodan Cvejić, UNHCR, Beograd, 2016, str. 28

⁵⁴ Više o tome: Istraživanje o pristupu Romkinja socioekonomskim pravima u Srbiji, Praxis i Civil Rights Defenders, Beograd, 2015, str. 5-6;

⁵⁵ Poseban izveštaj Zaštitnika građana o reproduktivnom zdravlju Romkinja sa preporukama, Zaštitnik građana, Beograd, 2017, dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/article/276/Poseban%20izvestaj%20ZG%20Rep%20zdravlje%20Romkinja%2011.pdf>, str. 3

njihovo „autovanje“ moglo dovesti do stigmatizacije i sekundarne viktimizacije, zbog čega nerado otkrivaju svoju seksualnu orijentaciju, čak i kada je takva informacija medicinski relevantna.⁵⁶ Kada je reč o trans* osobama, situacija u pogledu zdravstvene zaštite je poboljšana tako što je propisano da se 65% troškova procesa prilagođavanja pola finansira iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, međutim i dalje postoji prostor za poboljšanje. Nije rešeno pitanje finansiranja hormonalne terapije koja se uzima doživotno, kao i česte nestašice hormona na tržištu,⁵⁷ a trans* osobe koje prolaze operaciju prilagođavanja pola, obavezne da se podvrgnu i postupku sterilizacije.⁵⁸

Najveći problem sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u ostvarivanju zdravstvene zaštite je arhitektonska, komunikacijska, informacijska i tehnička nepristupačnost zdravstvenih usluga, kao i nedostatak adekvatno obučenog osoblja. Kampanje namenjene prevenciji bolesti, re-produktivnom zdravlju, borbi protiv HIV/AIDS-a, uglavnom su potpuno neprilagođene osobama sa senzornim invaliditetom.⁵⁹ Oblast zdravlja i rehabilitacije jedna je od najvažnijih za osobe sa invaliditetom, a diskriminaciju i nepoštovanje različitosti u ovoj oblasti doživelo između 28 – 43% osoba sa invaliditetom.⁶⁰ Preko 80% zdravstvenih radnika obraća se pratiocu ili personalnom asistentu osobe sa invaliditetom, a mnogi od njih ne poznaju karakteristike pojedinih vrsta invaliditeta i koriste neadekvatnu terminologiju.⁶¹

Ženama sa invaliditetom često nisu pristupačne zdravstvene usluge u prevenciji i zaštiti njihovog reproduktivnog zdravlja iz različitih razloga, kao što su institucionalne i arhitektonske barijere (neprilagođen prilaz zgradama zdravstvene zaštite, nepristupačni toaleti, liftovi, nepostojanje hidrauličnih ginekoloških stolova, nedovoljno obučeni ginekolozi i drugo zdravstveno osoblje u pružanju usluga i sl), ali i socijalni, ekonomski i drugi faktori. Nekim ženama sa invaliditetom nisu dostupne informacije o mogućnosti ginekoloških pregleda, jer ove informacije nisu obezbeđene u pristupačnim formatima (npr. Brajevo pismo, sms servisi, audio informacije, različiti prilagođeni informativni materijali).

U posebno teškom položaju nalaze se osobe sa mentalnim invaliditetom, naročito ukoliko se nalaze na smeštaju u rezidencijalnim institucijama, imajući u vidu da su izložene hemijskom sputavanju i teškoćama da dobiju neophodan zdravstveni tretman van institucije u kojoj su smešteni.⁶²

⁵⁶ Biti LGBT u Istočnoj Evropi – izveštaj za Srbiju, UNDP, Beograd, 2017, str. 9. U jednom postupku vođenim pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, dato je mišljenje da je Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata diskriminisao LGBT osobe postavljanjem pitanja u upitniku, u kojem se od studenata i studentkinja prilikom obavljanja sistematskog pregleda zahtevalo da se izjasne o svojoj seksualnoj orijentaciji. Više o tome: <http://ravnopravnost.gov.rs/prituzba-udruzenja-ric-protiv-zzss-ns-zbog-diskriminacije-na-osnovu-seksualne-orijentacije-u-oblasti-zdravstvene-zastite/>

⁵⁷ Jelena Vidić, Status i položaj trans osoba u Republici Srbiji, Gayten-LGBT, Beograd, str. 22-23 <https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans%20osobe%20u%20Srbiji%20-%20analiza%20poloaja%20i%20predlog%20pravnog%20reenja.pdf> (pristupljeno 10.1.2019)

⁵⁸ Biti LGBT u Istočnoj Evropi – izveštaj za Srbiju, UNDP, Beograd, 2017, str. 9

⁵⁹ Alternativni izveštaj o primeni Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom (NOOIS), Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije i Centar za orijentaciju društva, Beograd, 2015, str. 24

⁶⁰ Ibid, str. 25

⁶¹ Ibid, str. 5; Navedeno oslikava i mišljenje Poverenice za zaštitu ravnopravnosti, doneto povodom pritužbe žene sa invaliditetom kojoj su članice lekarske komisije, tokom postupka procene radne sposobnosti, postavljale ponižavajuća i uvredljiva pitanja (na primer: „Zašto su mi je poslali, ovo je za centar za socijalni rad?“, „Zašto nije urađen IQ?“, „Imaš li ti žive roditelje? Zašto tražiš posao kada možeš da naslediš njihovu penziju?“, „Da li znaš kada ti se ide u WC? Kad' ćeš piškiti?“, „Koju si školu završila, je l' specijalku? [...], „A šta bi ti to kao htela da radiš i gde?“). Takođe, tokom celog postupka procene radne sposobnosti, predsednica lekarske komisije se obraćala pretežno personalnoj asistentkinji. Utvrđeno je da je postupanje lekarske komisije bilo diskriminatorno, odnosno, da je na ovaj način podnositeljka pritužbe bila izložena uznemiravanju i ponižavajućem postupanju zbog svog invaliditeta. Dostupno na: <http://ravnopravnost.gov.rs/prituzba-czu-protiv-komisije-organa-vestecenja-rf-pio-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-u-oblasti-pruzanja-usluga/>

⁶² Alternative Report on the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Republic of Serbia, Disability Rights International i Mental Disability Rights Initiative – Serbia (MDRI-S), Beograd, 2015, str. 6

Žene sa mentalnim invaliditetom, smeštene u rezidencijalnim institucijama, dobijaju veoma malo ili uopšte ne dobijaju informacije o reproduktivnom zdravlju, kontracepcija im se daje selektivno, a trudnoće se u nekim slučajevima prekidaju bez saglasnosti ili pojašnjenja procedure, čime se rizikuje ženino zdravlje.⁶³ Važno je napomenuti da Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama omogućava smeštaj u psihijatrijsku ustanovu i lečenje bez pristanka, uz Zakon o pravima pacijenata, suprotno odredbama međunarodnog prava, što prepoznaju i mehanizmi Ujedinjenih nacija koji nadziru sprovođenje standarda u Republici Srbiji.

Starije osobe se susreću sa teškoćama u ostvarivanju prava iz zdravstvene zaštite, a preko 30% njih smatra da su bili izloženi diskriminaciji zbog svog starosnog doba, petina je nezadovoljna odnosom prema starijim osobama u zdravstvenim ustanovama, dok 13% smatra da bi veću pažnju trebalo posvetiti obezbeđivanju bolje zdravstvene zaštite starijih.⁶⁴

Starije žene nešto češće od starijih muškaraca prijavljuju da im je otežan pristup zdravstvenim uslugama.⁶⁵

Prema osobama koje žive sa HIV/AIDS prisutna je stigma i diskriminacija unutar zdravstvenog sistema, a jedno od najvažnijih pitanja za osobe koje žive sa HIV/AIDS je uživanja prava iz zdravstvene zaštite.⁶⁶ Negativna iskustva i kršenja prava unutar zdravstvenog sektora obuhvataju otkrivanje HIV statusa drugom osobom bez njihovog znanja, odbijanje pružanja medicinske usluge zbog HIV+ statusa, jasno obeležavanje HIV+ statusa na zdravstvenim kartonima, nedostupnost lekova novijih generacija, neznanje lekara različitih specijalnosti o HIV-u i drugo.⁶⁷

3.6.2. Pravci delovanja

Imajući u vidu trenutno stanje u oblasti zdravstvene zaštite, potrebno je da novom Strategijom za sprečavanje diskriminacije budu utvrđena dva cilja u ovoj oblasti:

- ✚ *Efikasan sistem prevencije diskriminacije*
- ✚ *Izjednačene mogućnosti u pristupu zdravstvenoj zaštiti za pripadnike osetljivih i podzastupljenih grupa*

Efikasan sistem prevencije diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite može da obuhvata sledeće mere:

- utvrđivanje i sprovođenje mera za podizanje svesti i znanja za problem diskriminacije namenjen svim zaposlenima u zdravstvu;
- obezbeđivanje pristupačnosti usluga zdravstvene zaštite osobama sa invaliditetom;
- obezbeđivanje adekvatnih uslova za rad zdravstvenih medijatorki;
- uspostavljanje internih mehanizama za postupanje u slučajevima diskriminacije zaposlenih i korisnika zdravstvenih usluga
- preispitivanje medicinskih praksi nad interseks bebama, u skladu sa preporukama i uporednom praksom, a na osnovama ljudskih prava i zaštiti dostojanstva i integriteta
- usaglašavanje prakse pristupa tranziciji i potvrđivanju rodnog identiteta transrodnih osoba u skladu sa preporukama međunarodnih organizacija, na osnovu standarda ljudskih prava i uporedne prakse, uključujući i zakonski okvir
- Usaglašavanje zakonskog okvira u pogledu smeštaja i lečenja bez pristanka za osobe sa invaliditetom sa standardima ljudskih prava na koje se Republika Srbija obavezala.

Izjednačavanje mogućnosti u pristupu zdravstvenoj zaštiti za pripadnike osetljivih i podzastupljenih grupa može da obuhvata sledeće mere:

⁶³ Ibid. str. 8

⁶⁴ Godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2017. godinu, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2018, str. 43-44

⁶⁵ Nadežda Satarić, Alternativni izveštaj Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena o diskriminaciji starijih žena u Republici Srbiji, Udruženje „Snaga prijateljstva“ – Amity, Beograd, 2018, str. 13

⁶⁶ Monitoring ljudskih prava osoba koje žive sa HIV/sidom u Republici Srbiji, Aleksandra Božinović Knežević i dr, Čovekoljublje, Beograd, 2016, str. 14

⁶⁷ Ibid, str. 15

- sprovesti nacionalnu kampanju o pravima iz zdravstvene zaštite, sa posebnim osvrtom na osetljive i podzastupljene grupe i načinom prevazilaženja teškoća sa kojima se suočavaju u pristupu zdravstvenoj zaštiti;
- organizovati kontinuirane obuke za zaposlene u zdravstvu sa ciljem podizanja svesti za specifičnosti rada sa pripadnicima osetljivih i podzastupljenih društvenih grupa (Romi, osobe sa invaliditetom, osobe koje žive sa HIV/AIDS, LGBT), uz uključivanje rodne dimenzije, odnosno, specifičnog položaja žena u okviru ovih grupa;
- organizovati rad sa romskom zajednicom o važnosti zdravstvene zaštite, prepoznavanju diskriminacije, mehanizmima reagovanja na diskriminaciju u zdravstvu;
- osigurati da Romi koji nemaju prebivalište u Srbiji (npr. interno raseljeni sa Kosova), imaju pravo na zdravstveno osiguranje i pristup zdravstvenim uslugama;
- obezbediti dostupne i pristupačne zdravstvene usluge za sve žene, posebno u oblasti zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja;
- sprovesti posebne mere i programe za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja za žene iz osetljivih i podzastupljenih grupa, posebno za Romkinje i žene sa invaliditetom;
- obezbediti adekvatnu zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena koje su u rezidencijalnim institucijama;

3.7. Sport, kultura i mediji

3.7.1. Kratak opis stanja

U sportskom i kulturnom životu i medijskom prostoru i dalje su prisutni govor mržnje, uznemiravanje i drugi oblici diskriminacije. S druge strane, nisu dovoljno iskorišćeni potencijali koje sport, kultura i mediji imaju za ostvarivanje socijalne integracije, osnaživanja pojedinih osetljivih i marginalizovanih grupa i promociju kulture ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i poštovanja i uvažavanja različitosti.

U domenu sporta pravni okvir je relativno zadovoljavajući. Novi Zakon o sportu⁶⁸ usvojen je u februaru 2016. godine i sadrži mnogo detaljnije odredbe koje se odnose na zabranu diskriminacije i poštovanje principa ravnopravnosti u odnosu na zakon iz 2011. godine. Zakon propisuje da bavljenje sportom mora biti dostupno svim građanima pod jednakim uslovima, bez obzira na uzrast, nivo fizičkih sposobnosti, stepen eventualnog invaliditeta, pol i drugo lično svojstvo.⁶⁹ Međutim, zabranom diskriminacije u ovoj oblasti nije izričito obuhvaćena diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Jedan od osnovnih problema u oblasti sporta jeste nepostojanje pouzdanih podataka o strukturalnoj i institucionalnoj diskriminaciji i pojedinačnoj diskriminaciji lica, odnosno grupe lica, o načinima njihovog ispoljavanja, najčešćim žrtvama diskriminacije i sl. Nepoznat je stepen uključenosti pripadnika pojedinih osetljivih i socijalno ugroženih grupa u organizovane oblike rekreativnog sporta i drugih sportskih aktivnosti, ali je poznato da je pristup otežan ženama, osobama sa invaliditetom i starijim osobama, imajuću u vidu podatke navedene u Strategiji razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014–2018. godine.⁷⁰ S obzirom da su pouzdane evidencije preduslov za kreiranje i evaluaciju posebnih mera koje svima obezbeđuju jednake pristup i uslove za bavljenje rekreativnim sportom, nezavisno od uzrasta, fizičke sposobnosti, invaliditeta, pola ili bilo kog drugog ličnog svojstva, neophodno je uspostavljanje odgovarajuće baze podataka, koja pruža uvid u socijalnu dimenziju svih oblika sportskih aktivnosti, a posebno rekreativnog sporta.

U praksi, i dalje postoji diskriminacija u ulaganju u muške i ženske sportove. Ilustrativan je primer strateške parnice koju je pokrenuo Poverenik za zaštitu ravnopravnosti protiv Fudbalskog saveza Srbije (FSS) zbog člana 79. Pravilnika o registraciji, statusu i transferu igrača, koji propisuje da naknada troškova uloženi za obuku i razvoj fudbalske igračice iznosi 15% od naknade koju

⁶⁸ „Službeni glasnik RS”, br. 10/16.

⁶⁹ Član 4. stav 2. Zakona.

⁷⁰ Dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>

isplaćuje klub muškog fudbala za prelazak igrača. Kako je FSS u julu 2013. godine ukinuo sporni član Pravilnika, Poverenik je povukao tužbu, ali je ova odredba naknadno vraćena, zbog čega je Poverenik podneo predlog za ocenu ustavnosti i zakonitosti ove odredbe pred Ustavnim sudom. Međutim, Ustavni sud je 9. juna 2015. godine doneo zaključak o odbacivanju predloga jer je u pitanju pravno dopustivo razlikovanje. Ustavni sud je pošao od realne finansijske situacije i ekonomskih potencijala klubova ženskog fudbala koji su nedovoljno afirmisani. Ovakva odluka govori o potrebi senzibilizacije celokupnog društva na temu grube podele na muške i ženske sportove i nemogućnosti afirmacije ovih sportova među ženskom populacijom ukoliko postoji razlika po pitanju uslova za treniranje, zarada klubova, kao i zarada igrača i igračica. Treba naglasiti i da je tokom 2015. godine Poverenik postupao po pritužbi opštinskog sportskog saveza protiv Opštinskog veća jer je za ženske fudbalske i košarkaške klubove određeno manje finansijskih sredstava nego za muške klubove koji se takmiče u istom rangu.⁷¹ Takođe, učešće žena u sportu nije zadovoljavajuće jer se u Srbiji manje od 25% žena bavi rekreacijom ili sportom, a nije dovoljno ni podsticanje devojčica na bavljenje fizičkom kulturom.⁷²

Pojedina istraživanja ukazuju na potrebu da se podrže sportski programi za decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju.⁷³ Osobe sa invaliditetom često nemaju u matičnoj organizaciji informaciju o tome gde, kome, kada i kako de se obrati ukoliko želi da se bave sportsko rekreativnom aktivnosti. Opštinske organizacije u većini slučajeva nemaju specijalistički osposobljeno stručno lice čiji je zadatak da organizuje, osmisli i sprovodi plan i program rada. Osim ovog, čest problem je i obezbeđivanje sportskih terena na kojima bi se sprovodile svakodnevne sportsko- rekreativne aktivnosti osoba sa invaliditetom, kao i neposedovanje prilagođenih rekvizita za pojedine sportske discipline, što je posledica nedovoljnih materijalnih izdvajanja. Većina registrovanih organizacija nije obuhvaćena budžetom opštine. Takođe, često se organizuju takmičenja samo za određenu kategoriju osoba sa invaliditetom. Paraolimpijski komitet Srbije (POKS), kao krovna organizacija, deluje u sastavu nacionalnog olimpijskog komiteta i prevashodno vodi računa o vrhunskim takmičarima koji nastupaju na najvećim međunarodnim takmičenjima. Iako su srpski paraolimpijci ostvarili zapažene rezultate i osvajali brojne medalje, država još uvek nije pokazala zadovoljavajući interes i odvojila dovoljno budžetskih sredstava za njihove pripreme i takmičenja, zbog čega se oni okreću više ka donatorskim akcijama, a to dovodi do slabe komunikacije sa opštinskim organizacijama, odsustvom zajedničkih programa i dugoročnog planiranja, njihove pripreme i takmičenja.⁷⁴ Sportski savez invalida Srbije (SSI) je doneo Strategiju razvoja grane neparaolimpijskog i rekreativnog sporta osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2017. do 2018. godine.⁷⁵ U Strategiji se priznaje da postoji dobar položaj vrhunskih sportskih dostignuća osoba sa invaliditetom, ali da treba više ulagati u mlade talente, te usmeriti snage ka razvoju sporta kod mlađih, povećanjem obuhvata osoba sa invaliditetom u rekreativnim aktivnostima, razvoju i unapređenju sportske infrastrukture namenjene sportu, ali i daljem razvoju vrhunskog sporta osoba sa invaliditetom.

Mogućnost građana da pod jednakim uslovima učestvuju u kulturnom životu i imaju pristup kulturnim sadržajima nije u potpunosti obezbeđena. Na to utiču mnogi faktori, uključujući finansijske, socijalne i druge faktore. U mnogim lokalnim zajednicama finansijska podrška lokalnim kulturnim ustanovama i programima izuzetno je skromna, pa je sužena mogućnost građana da učestvuju u kulturnim aktivnostima, a skromana je ponuda i kvalitet kulturnih sadržaja. Sa dodatnim preprekama suočavaju se pripadnici pojedinih osetljivih i višestruko diskriminisanih grupa, kojima su mnogi kulturni sadržaji skoro potpuno nedostupni, kakav je, na primer, slučaj sa decom i starijima na institucionalnom smeštaju, osobama iz seoskih sredina i dr. Mnogi objekti ustanova

⁷¹ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2015, mart 2016, str. 77.

⁷² Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2016, mart 2017, str. 183.

⁷³ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovan godišnji izveštaj za 2017, mart 2018, str. 84.

⁷⁴

Videti

<http://sio.mycpanel.rs/sio.vojvodina.gov.rs/images/Dokumenta/Sport/StrategijaRazvojaSporta/9.%20Invalidi.pdf>

⁷⁵ Strategija je dostupna na <http://ssisrbije.rs/wp-content/uploads/2017/06/Program-razvoja-grane-NPOS-2017-2018.pdf>

kulture i kulturni sadržaji nisu pristupačni osobama sa invaliditetom. Nedovoljno je kulturnih programa koji afirmišu i promovišu stvaralaštvo i kulturu nacionalnih manjina, što otežava očuvanje njihovog kulturnog identiteta, a nedovoljno se promoviše i model multikulturalnosti.

Na normativnom planu uspostavljen je valjan pravni okvir za sprečavanje diskriminacije u medijima. Izričito je zabranjeno da se idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo. Kao javni interes u oblasti javnog informisanja, pored ostalog utvrđeno je informisanje osoba sa invaliditetom i drugih manjinskih grupa. Međutim, u medijskom prostoru i dalje se široko promovišu rodni, etnički, verski i drugi stereotipi i predrasude, stvara negativna slika i produbljuje socijalna distanca prema pojedinim osetljivim grupama i manjinskim zajednicama, kao što su Romi, LGBT populacija, pojedine nacionalne manjine i dr. Reagovanje u slučajevima govora mržnje, uznemiravanja i dugih oblika diskriminacije u štampanim i elektronskim medijima najčešće izostaje ili nije adekvatno, tako da je retka primena mere i sankcija. Veoma je malo je medijskih priloga koji promovišu ideju ljudskih prava i princip jednakosti i nediskriminacije i utiču na podizanje svesti javnosti o problemu diskriminacije. Problemi u pristupu pravima i resursima zajednice sa kojima se susreću pojedine diskriminisane grupe, posebno višestruko diskriminisane, nije dovoljno vidljiv u medijima, kakav je, na primer, slučaj sa diskriminacijom žena sa invaliditetom, Romkinja, starijih žena i dr.

3.7.2. Pravci delovanja

Budućom Strategijom za sprečavanje diskriminacije u oblasti sporta, kulture i medija trebalo bi da budu utvrđena dva posebna cilja:

- ✚ *efikasan sistem prevencije diskriminacije u sportu, kulturi i medijima*
- ✚ *izjednačene mogućnosti za učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima i u pristup informacijama i medijskim sadržajima*

Uspostavljanje efikasnog sistema prevencije diskriminacije u sportu, kulturi i medijima podrazumeva aktivnosti na normativnom planu i u domenu javnih politika:

- dopuna propisa o zabrani diskriminacije uvođenjem eksplicitne zabranediskriminacije u sportu na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta
- uspostavljanje, realizacija i evaluacija programa za promociju jednakosti i nediskriminacije u svim sportskim i kulturnim organizacijama i štampanim i elektronskim medijima, uključujući i ustanove javnih medijskih servisa, što, pored ostalog podrazumeva mere za unapređenje znanja donosilaca odluka i zaposlenih o antidiskriminacionim propisima, podizanje svesti o problemu diskriminacije i dr.
- poštiti kaznenu politiku za nasilje i govor mržnje u oblasti sporta, a kao otežavajuću okolnost uzeti nasilje prema pripadnicima osetljivih grupa kao vid prevencije i slanja poruke da je ovakvo ponašanje nedopustivo
- uspostavljanje internih regulativa za postupanje u slučajevima diskriminacije zaposlenih i korisnika usluga organizacija i ustanova u oblasti sporta, kulture i medija
- edukacija članova Saveta za štampu i Regulatornog tela za elektronske medije u oblasti antidiskriminacionih propisa u cilju adekvatnog reagovanja u slučajevima govora mržnje, uznemiravanja
- povećanje medijskih priloga koji promovšu socijalnu pravdu, jednakost, nediskriminaciju, uvažavanje i poštovanje različitosti i sl.

Izjednačavanje mogućnosti za učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima i u pristup javnom informisanju i medijskim sadržajima podrazumeva preduzimanje posebnih mera u korist pojedinih osetljivih i marginalizovanih grupa:

- kreiranje i sprovođenje sportskih programa na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou za veće učešće žena, dece i osoba sa invaliditetom i starijih osoba i drugih podzastupljenih

grupa u rekreativnim sportskim aktivnostima i manifestacijama, uključujući i obezbeđivanje pristupačnosti sportskih objekata

- ulaganje u mlade talente i unapređenje položaja vrhunskih sportista, osobe sa invaliditetom
- uključivanje osoba sa različitim oblicima invaliditeta u određene sportske discipline
- izjednačenje tretmana muških i ženskih klubova u pogledu ulaganja i finansiranja klubova i finansiranja igrača i igračica
- osiguranje veće zastupljenosti žena u organima upravljanja u sportskim klubovima/društvima
- doneti mere radi većeg uključivanja u sportske aktivnosti tražilaca azila i izbeglica
- preduzimanje mera u jedinicama lokalne samouprave, u saradnji sa ustanovama kulture i ustanovama socijalne zaštite, za veće učešće u kulturnom životu zajednice pripadnika osetljivih i podzastupljenih grupa (osobe sa invaliditetom, osobe na rezidencijalnom smeštaju, Romi i Romkinje, osobe iz prigradskih i seoskih sredina i dr)
- promocija kulture i kulturnog stvaralaštva pripadnika nacionalnih manjina
- afirmisanje doprinosa pripadnika LGBT zajednice u sportu i kulturi
- preduzimanje mera za promociju kulture i kulturnog stvaralaštva izbeglica, migranata i tražilaca azila i edukacija mladih o interkulturalnom dijalogu sa novopridošlim migrantskim zajednicama
- kreiranje kulturnih i medijskih sadržaja koji promovišu koncept multikulturalnosti
- unapređenje javnog informisanja na jezicima manjina, na znakovnom jeziku i u drugim formatima koji je prologodjen osobama sa invaliditetom
- Unapređenje načina izveštavanja i senzibiliteta medija za osetljive društvene grupe.

4. ZAVRŠNI ZAKLJUČCI I PREDLOZI

4.1. Najvažniji zaključci o postignutim unapređenjima i izazovima

4.1.1. Unapređenja

U okviru procesa pridruživanja EU usvojen je Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava (2016), koji predstavlja strateški dokument u oblasti zaštite i unapređenja ljudskih prava, sa definisanim javnim politikama i unapređenim sprovođenjem, koordinacijom, rokovima i finansiranjem reformi.

Postoje pomaci u ostvarivanju prava na ravnopravnost nacionalnih manjina u Srbiji, putem: (a) uređenja zakonskih i podzakonskih propisa; (b) unapređenja strategija i sistemskog pristupa sa ciljem daljeg poboljšanja položaja pripadnika nacionalnih manjina; (c) unapređenje prakse u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite, a u manjoj meri stanovanja i zapošljavanja, naročito pripadnika romske nacionalne manjine.

Tokom 2018. godine doneti su zakoni kojima je uređena oblast od značaja za nacionalne manjine, čime su načinjene strukturne promene za unapređenje položaja pripadnika nacionalnih manjina.

Doneta je Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016 do 2025. godine.

Donet je poseban Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina, koji se kvartalno prati, a u okviru praćenja do sada je sačinjeno devet izveštaja.

Donošenjem propisa u oblasti rada i zapošljavanja, državne uprave, obrazovanja, pravosuđa i policije, načinjen je pomak u normativnom uređenju pitanja relevantnih za prevenciju i zaštitu od diskriminacije.

Razvojem mehanizma za monitoring sprovođenja međunarodnih ugovora, postupanja po preporukama i izveštavanje ostvareno je značajno sistemsko unapređenje koje omogućava organizovanije postupanje državnih institucija u harmonizaciji nacionalnih propisa sa međunarodnim standardima, ali i njihovo efektivnije funkcionisanje u unapređenju ljudskih i manjinskih prava,

prevencije i zaštite od diskriminacije. Obrazovan je Savet za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava (2014), sa ciljem efikasnijeg praćenja preporuka i poboljšanja međusektorske saradnje za njihovo sprovođenje, kao i radi jačanja saradnje sa mehanizmima UN.

Uspostavljeni su novi mehanizmi, unapređena međuresorna saradnja, kao i saradnja sa civilnim društvom.

U odnosu na LGBT osobe došlo je do unapređenja u sferi propisa jer je izmenjen Krivični zakonik, pa su seksualna orijentacija i rodni identitet dodati kao osnovi kod krivičnog dela povreda ravnopravnosti.

Donet je Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča i Zakon o upotrebi znakovnog jezika, kao i Pravilnik o bližim uslovima i načinu korišćenja objekata u javnoj upotrebi u oblasti zdravstvene zaštite od strane osobe koja se kreće uz pomoć psa vodiča, čime je unapređeno normativno stanje u odnosu na osobe sa invaliditetom.

Sistemska podrška deci iz posebno osetljivih društvenih grupa i podrška obrazovanju dece iz socijalno ugroženih porodica realizovana je uvođenjem pedagoških asistenata, afirmativnom merom za upis u srednje škole i visokoškolske ustanove čiji osnivač je Republika Srbija, stipendijama, mentorskom podrškom za korisnike stipendija, mobilnim timovima u lokalnim samoupravama u kojima su angažovani pedagoški asistenti, analizom ranog napuštanja obrazovanja, kao i merama praćenja.

Doneta je nova Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine.

U prevenciji i zaštiti od diskriminacije lica čije zdravstveno stanje može biti osnov diskriminacije, postoje neznatni pomaci u unapređenju propisa, sistemske prevencije i prakse antidiskriminacionog postupanja.

Mere za podizanje svesti i unapređenje kompetencija državnih, odnosno, javnih službenika, realizovane su brojnim obukama za zaposlene u javnom sektoru na nacionalnom i lokalnom nivou, čime se povećava se društveni i institucionalni kapacitet za prevenciju i zaštitu od diskriminacije.

4.1.2. Izazovi

Neustanovljavanjem mehanizma za praćenje i reagovanje na slučajeve višestruke diskriminacije, sistem ostaje bez intersektorskog mehanizma praćenja ovih slučajeva koji je koristan za sticanje uvida u sam fenomen, kao i za otklanjanje uzroka i posledica višestruke diskriminacije.

Nisu postignuta planirana unapređenja položaja žena jer nije donet Zakon o rodnoj ravnopravnosti ni nova strategija koja se odnosi na sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama.

Postoje izazovi u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva, posebno u pogledu usklađivanja propisa (definicija posredne diskriminacije, obim izuzetka od načela jednakog postupanja, obaveza razumnog prilagođavanja) i funkcionisanja institucija i rasprostranjenih praksi (primena antidiskriminacionog pravnog okvira, rasprostranjenost govora mržnje i dr).

Izostale su izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije, zbog čega se pravo na zaštitu od diskriminacije i dalje sa velikom teškoćom ostvaruje pred sudom.

Sudovi i upravni organi i dalje odbijaju da neposredno primenjuju ratifikovane međunarodne sporazume, osim u retkim pojedinačnim slučajevima.

Razvoj sistema podrške (institucionalne, psihološke, materijalne i dr) za žrtve nasilja iz osetljivih grupa jeste pozitivan pomak, ali postoji potreba za daljim aktivnostima kako u pogledu održivosti već razvijenih programa, tako i razvoja novih.

Postoje određena unapređenja kvaliteta udžbenika, nastavnih planova i programa, sadržine udžbenika i drugih nastavnih materijala na svim nivoima obrazovanja u smislu eliminisanja diskriminatorskih sadržaja i sadržaja koji podstiču stereotipe i predrasude, ali i dalje ima mesta poboljšanjima. Obrazovanje podrazumeva prihvatanje vrednosti koje osoba poštuje tokom daljeg profesionalnog i privatnog života, u javnoj i privatnoj sferi, ali se tokom školovanja usvajaju i predrasude i stereotipi, zbog čega je neophodno da preispitivanje i eliminisanje diskriminatorskih sadržaja postane kontinuirana praksa.

U okviru sistemske prevencije diskriminacije postignuti su polovični rezultati na polju promena tradicionalnih, patrijarhalnih stereotipa o rodnim ulogama muškaraca i žena u porodici i široj zajednici i na radu, radi postizanja faktičke ravnopravnosti, podizanja svesti javnosti o oblicima rodno zasnovane diskriminacije i sprečavanje nasilja zasnovanog na razlici u polu. Isti rezultat je evidentan u oblasti promovisanja antidiskriminacionih vrednosti u obrazovnom sistemu.

Evidentni su primeri diskriminacije prema pripadnicima nacionalnih manjina, posebno u odnosu na romsku populaciju, a postoji i etnička i socijalna distanca prema određenim nacionalnim manjinama, najviše prema Albancima, zatim Romima, Bošnjacima (muslimanima) i Hrvatima.

I dalje je otvoreno pitanje adekvatnog zakonskog okvira za evidenciju nacionalne pripadnosti zaposlenih u javnoj administraciji, kao i nacionalne pripadnosti u drugim oblastima (socijalne zaštite, obrazovanja, stanovanja i dr), što je jedan od preduslova za uvođenje posebnih mera.

Nije donet propis kojim se omogućava registracija istopolnih partnerstava, kao ni zakon o rodnom identitetu.

Nisu normativno uređene pravne posledice promene, odnosno, prilagođavanja pola, uključujući brzu promenu ličnih dokumenata.

Nije izmenjen zakon radi uređenja nasleđivanja istopolnih partnera.

Nije donet podzakonski akt radi sprečavanja diskriminatorskih praksi u vezi sa brakom i porodicom u odnosu na LGBTI/transpolne osobe i zdravstveno stanje, koji bi bio jasan osnov za centre za socijalni rad o neprihvatljivosti diskriminatornih praksi u pogledu održavanja kontakta sa decom.

Društveni ambijent je još uvek takav da se LGBT osobe suočavaju sa govorom mržnje, pretnjama, nasiljem i drugim delima motivisanim homofobijom i transfobijom.

Osobe sa invaliditetom, posebno intelektualnim i psihosocijalnim, u riziku su od lišenja poslovne sposobnosti: (a) potpuno lišenje poslovne sposobnosti nije u skladu sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom; (b) uslovi za lišenje poslovne sposobnosti direktno se dovode u vezu sa invaliditetom, postupak je zasnovan na medicinskom veštačenju, uz mogućnost da se veštačenje obavi bez prisustva sudije; (c) postoji mogućnost da sudija ne vidi, odnosno, ne sasluša osobu o čijoj poslovnoj sposobnosti odlučuje; (d) nije propisana bilo kakva alternativa lišenju poslovne sposobnosti.

Iako je poboljšana pristupačnost javnih površina i objekata u kojima se vrše poslovi od javnog interesa, neophodno je nastaviti u tom pravcu i povećati dostupnost objekata i usluga na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i unutar objekata u kojima je samo obezbeđen prilaz/ulaz.

Po donošenju Zakona o upotrebi znakovnog jezika, postoji potreba obezbeđivanja adekvatnijeg broja prevodilaca za znakovni jezik, kao i obuka jednog broja javnih službenika (stručnih radnika u socijalnoj zaštiti, lekara, osoblja u službama jedinica lokalne samouprave i dr.) za korišćenje znakovnog jezika.

Nisu realizovana planirana unapređenja strateškog okvira, zakonskih i podzakonskih propisa s ciljem prevencije i zaštite starijih lica od diskriminacije: (a) nije sačinjen Nacrt zakona o starijim osobama, niti zakonsko propisivanje posebnih mera za starije u zdravstvenoj zaštiti, kao ni podzakonska akta u oblasti zdravstva, zdravstvene i socijalne zaštite; (b) nije doneta nova Strategija i starenju.

Dva važna strateška akta za decu, Nacionalni plan akcije za decu i Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, prestala su da važe 2015. godine, a nedonošenjem novih akata nije obezbeđen kontinuitet u sistemskom planiranju i realizovanju mera za unapređenje položaja dece.

Porodični zakon nije izmenjen, pa nisu ni realizovane mere koje se odnose na postupak ostvarivanja prava na izdržavanje, nije redefinisana institut starateljstva, kolizijskog i privremenog zastupnika i nezavisne pravne reprezentacije deteta.

Participativna prava deteta nisu unapređena u skladu sa Akcionim planom jer nije ratifikovan Treći fakultativni protokol o proceduri podnošenja pritužbi Komitetu za prava deteta i nije obezbeđen pristup.

Još uvek nije donet sveobuhvatan Zakon o pravima deteta, kao ni Zakon o dečijem ombudsmanu, iako se u javnosti o tome govori poslednjih nekoliko godina.

Na osnovu više istraživanja i izveštaja, može se zaključiti da su u Srbiji najčešće izložena diskriminaciji deca sa smetnjama u razvoju i romska deca. Pored toga, deca su često žrtve porodičnog i vršnjačkog nasilja.

I pored pomaka u uspostavljanju nedostajućih usluga za decu i roditelje, posebno mere podrške roditeljima koji se neposredno brinu o deci sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom ili o teško bolesnoj deci, čija stanja zahtevaju stalnu brigu, negu i pomoć, ostaje potreba za njihovom daljom realizacijom i održivim obezbeđenjem ovih usluga u jedinicama lokalne samouprave.

Postoji potreba za unapređenjem položaja interno raseljenih lica, koja su siromašnija i u većem procentu nezaposlena od većinskog stanovništva, a naročito s obzirom na situaciju interno raseljenih Roma koji su zavisni od socijalne pomoći i stanuju u uslovima ispod standardnog kvaliteta.

Planirane mere unapređenja propisa, sistemske prevencije diskriminacije i prakse antidiskriminacionog postupanja u odnosu na versku pripadnost, nisu realizovane u skladu sa Akcionim planom. Značajna antidiskriminatorska pitanja u odnosu na versku pripadnost tiču se odnosa tradicionalnih i netradicionalnih verskih zajednica u Srbiji.

Diskriminaciji na osnovu zdravstvenog stanja u Srbiji najviše su izložene osobe koje žive sa HIV/AIDS-om, osobe koje imaju hepatitis C, osobe koje boluju od retkih bolesti i osobe sa problemima mentalnog zdravlja.

S obzirom na to da su u većem broju planiranih mera postignuti nedovoljni pomaci u borbi protiv diskriminacije, ove mere je neophodno ponoviti u svim oblastima iz prethodne Strategije, uz njihovo prilagođavanje zahtevima nove Strategije i aktuelnoj situaciji.

4.2. Struktura i sadržaj Strategije i Akcionog plana

Na osnovu analize primene strateškog dokumenta koji se odnosi na period 2014-2018. godine, iskustava tokom upravljanja implemenacijom Akcionog plana za sprovođenje Strategije (prikupljanja i sistematizacije inputa realizatora strateških mera prikupljenih u okviru izveštavanja i njihovog razmatranja na sednicama Saveta za praćenje realizacije Akcionog plana), kao i konsultacija realizovanih tokom izrade Polaznih osnova, kao najcelishodniji način strukturisanja novog strateškog dokumenta za prevenciju i zaštitu od diskriminacije i pripadajućeg akcionog plana za njegovo sprovođenje – predlaže se **da Strategija dokument i akcioni plan budu strukturisani po oblastima.**

U okviru oblasti posebne mere mogu biti usmerene na osetljive grupe uz mogućnost smanjenja broja osetljivih grupa po sledećim kriterijumima:

- **bliskost (srodnost) sa aspekta nadležnosti organa zaduženih za sprovođenje propisa i mera** prevencije i zaštite od diskriminacije (npr. osobe sa invaliditetom i lica čije zdravstveno stanje može biti osnov diskriminacije; kao i nacionalne manjine i verska pripadnost);
- **broj planiranih strateških mera** (npr. osetljiva grupa za koju se planira manji broj mera može biti spojena sa srodnom grupom).

Ovim se po strukturi i logici izjednačavaju Strategija i Akcioni plan. U okviru ovako strukturisanih oblasti moguće je planirati mere ili samo posebne mere, koje treba razrađivati konkretnim aktivnostima za koje će se identifikovati nadležni realizator odnosno realizatori (posebnih) mera i aktivnosti. Ovo omogućava praćenje i izveštavanje o realizaciji (posebnih) mera i aktivnosti. Za svaku (posebnu) meru odnosno aktivnost treba planirati sredstva za realizaciju.

Tokom izrade nove Strategije i Akcionog plana potrebno je doneti odluke u vezi sa identifikovanim merama planiranim u prethodnoj Strategiji koje nisu realizovane – da li ih u novoj Strategiji treba ponovo planirati ili ne?

Tokom izrade nove Strategije i Akcionog plana treba voditi računa da mere u okviru predloženih oblasti koreliraju sa merama iz drugih relevantnih strateških dokumenata, što zahteva komunikaciju i saradnju radnih grupa formiranih za izradu i primenu strateških dokumenata.

Na nivou svake mere potrebno je jasno identifikovati odgovornog relizatora, kao i to na kom nivou se obezbeđuje novac potreban za njenu implementaciju – Republike, Autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave.

4.3. Upravljanje primenom Strategije i Akcionog plana

Već korišćeni mehanizam za upravljanje i praćenje implementacije Strategije i Akcionog plana, predstavlja u osnovi pozitivno iskustvo i potrebno je da postoji i u novoj ciklusu strateškog planiranja.

Savet za praćenje realizacije Akcionog plana, kao povremeno radno telo Vlade, sa zadatkom da prati napredak u izvršenju mera, sprovođenju aktivnosti, poštovanju predviđenih rokova i da blagovremeno upozorava na izazove u izvršenju mera u okviru realizacije Akcionog plana jeste dobar mehanizam koji bi trebalo zadržati i za potrebe novog stateškog dokumenta.

Kontakt osobe je neophodno zadržati kao deo mehanizma upravljanja primenom Strategije i akcionog plana, s tim što je potrebno njihovo dalje osnaživanje, putem obuka i periodičnih sastanaka radi usaglašavanje pristupa u praćenju i izveštavanju. Obuka treba da se odnosi na kontakt osobe, ali i predstavnike organizacija civilnog društva i jedinica lokalne samouprave, a sadržaj obuke treba da prati identifikovane potrebe učesnika za konkretnim informacijama i veštinama u funkciji praćenja i izveštavanja.

Izrađivanje periodičnih izveštaja, takođe predstavlja dobro iskustvo, koje se može preispitati u odnosu na sledeće:

- potrebno je utvrditi odgovarajuću dinamiku izveštavanja: kvartalno ili polugodišnje izveštavanje;
- potrebno je modifikovati tehniku izveštavanja (obrazac, metodologiju i sl), s ciljem pojednostavljenja i povećanja operativnosti;
- potrebno je podsticati organizacije civilnog društva da nastave ili povećaju učešće u praćenju implementacije Akcionog plana i izveštavanju.

4.4. Predlog naziva, broja i strukture oblasti

Polazeći od obeležaja različitih oblika strukturalne, institucionalne i individualne diskriminacije u svim analiziranim oblastima, korisno je da mere za ostvarivanje svakog od ciljeva, bez obzira ko su njihovi nosioci, budu sistematizovane u tri celine:

- 1) mere za unapređenje javnih politika i propisa;
- 2) mere za prevenciju diskriminacije i unapređenje prakse antidiskriminacionog postupanja
- 3) mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera.

U projektovanju ovih mera treba voditi računa da budu korelativne i kompatibilne merama utvrđenim javnim politikama u ovim oblastima, kako bi se sprečilo ponavljanje i ostvario sinergijski efekat:

1. Javna uprava i pravosuđe

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

2. Odbrana i bezbednost

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

3. Obrazovanje, stručno osposobljavanje i nauka

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

4. Rad i zapošljavanje

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

5. Socijalna zaštita i stanovanje

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

6. Zdravstvena zaštita

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti

7. Sport, kultura i mediji

Mere za unapređenje propisa i politika (strategija)

Mere za unapređenje kompetencija državnih/javnih službenika i funkcionera

Mere za sprečavanje diskriminatornih postupaka i unapređenje ravnopravnosti